

Heraldiikka, vaakunatiede ja -taide, periytyy ristiretkien ajalta. Turnajaisissa ritarit tunnustettiin kilpeen maala-
tuista ja kiinnitetyistä kuvis-
ta. Nämä merkinnät muuttui-
vat pian henkilökohtaisiksi
tuntomerkeiksi ja sukuvaaku-
noiksi. Paikallisvaakunat
syntyivät sukuvaakunoiden
muuttuessa omistusvaaku-
noiksi.

Turnajaisissa vaakunoita
selittivät airueet eli vaakuna-
kuninkaat, koska tunnusku-
via koskevia riitojakin syntyi.
Vanha sanallinen vaakunase-
litys, blasanointi, on edelleen
ohjeena vaakunoita kuvat-
taessa.

Artikkelin kirjoittaja ker-
too Someron vaakunakilpai-
luun lähetettyjen vaakunoi-
den selityksistä. Vaakunaseli-
tys tehdään kilven kantajan
kannalta, jolloin vasen on
katsojan kannalta oikealla
puolella.

Uudetkin vaakunat muo-
dostuvat värillisestä kentästä
ja tunnuskuvista. Heraldiset
värit ovat punainen, sininen,
vihreä ja musta. Keltaista ja
valkoista kutsutaan metal-
leiksi. Sääntönä on, ettei väri
saa olla värin päällä eikä me-
talli metallin päällä, Yhteen-
sä metalleja ja värejä voi yh-
dessä vaakunassa olla kolme.
Vaakunan kentän jaosta ja
tunnuskuvista on omat sään-
tönsä, joita suunnittelijoiden
on tarkkaan noudatettava.

Vaakunakilpailuun osallis-
tui aikansa merkittävimpiä
suunnittelijoita. Arttu Brum-
mer, Taideteollisen oppilai-
toksen taiteellisena johtaja-
na, jätti jälkeensä koko taide-
teollisuuteen ja Olof Eriks-
son, heraldiikan asiantuntija-
na, on suunnitellut suuren

osan Suomen kuntien vaaku-
noista. Brummerin ehdotus
Kahteen maakuntaan, on täl-
lä hetkellä hauska ajat-
kohtainen.

Kuvissa ehdotukset ovat
vasemmalta ylhäältä: Kah-
teen maakuntaan, Tapuli, So-
meron karhu, Orava, Metsäri-
kas maa, Karhukunta, Erä-
jousi, Sakasti ja vesistö, Pitä-
jän kirkko ja Kolme kuusta.

Koivu

Koivu on puu, joka on nyt yhtenä vahvana ehdokkaana Suomen kansallispuuksi. Se ei ole ihme, koska koivu elää herkeästi suomalaisessa maisemassa. Keväällä sen punertuva väritys ensin hohtaa havumetsien keskeltä ja sitten kohta avautuvine hiirenkorvine vihreyttä maiseman alkavaan kesään. Syksyllä puun keltainen väritys taas muuttaa metsät ja pihat taiteelliseen kauneuteen.

Koivu on hyvin tärkeä puu jo varhaisina aikoina. Kalevalassa se mainitaan 69 kertaa. Koivupuulla oli jo silloin useita käyttötarkoituksia. Yhtenä niistä oli koivahaisten jättäminen kaskimaillekin lintujen lepeämiksi, kähkösten kukuntapuiksi. Linnut tulivat mielellään koivikoihin. Entisajan kaskikoivikoissa liikkuvatkun runsaat teeriparvet.

Koivu tai koivuja jäi aina pihapiiriin. Uljaista koivuista tuli hyvin usein uhripuita ja ns. pitämyspuita. Uhripuun juurelle tuotiin ruokaa varsinkin määrättyinä juhla-aikoina ja silloin kun talossa valmistettiin jotakin erikoista. Tällöin pihalla oleva koivu oli pyhä puu, josta oksiaakaan ei taitettu. Rantasalmelta kuvattiin Suomen Matkailijayhdistyksen aikakauskirjaan koivu, jonka "oksat kohoavat taivaaseen ja juuret työntyvät syvälle kuolleden maaperään" (Palmgren 1922). Liperin pitäjistä taas tiedetään, että koko kylällä oli yhteinen palvelupuu, jonka luona kävivät erittäinkin "raskaana olevat vaimot, että paskon silmästä ajajat" (Harva 1948). Mainittakoon tässä, että vastaavanlaisina pyhinä puina saattoivat toisaalla toimia kuusi, raita, mänty ja vaahterakin.

Mikko Raatikainen Jyväskylän yliopistosta on tutkinut nykyajan pihapuita. Tutkimus osoitti, että koivu on Suomen yleisin pihapuu. Tutkimuksessa oli mukana 6335 pihaa eri puolilta Suomea. Poik-

keuksen tekivät Kemijärven ylämaat ja Taka-Lapin tunturimaat, missä mänty oli yleisin pihapuu. Pihapuuna olevasta koivusta kehittyikin helposti elättipuu, jonka vaiheet yhdistettiin talon kohtaloon. Jos puusta katkesi myrskyssä suuri oksa alettiin odottaa jonkun vanhemman henkilön kuolemaa talosta. Jos koko puu tuhoutui myrskyssä alettiin pelätä koko talon tuhoutumista.

Sakari Topeliuksen kuulu kertomus koivusta ja tähdestä kertookin juuri kotoisen koivun symbolisesta merkityksestä, siitä että vaikka maailmaa on muuallakin, niin oman kartanon oma koivu, jonka oksien lomasta tähti väikehtii on juuri se puu, joka pojalle ja tytölle edustaa sitä arvomaailmaa ja niitä isän ja äidin opetuksia sekä heidän elämäntyönsä syvää merkitystä, jota ei voi itseään tuhoamatta kadottaa.

Koivun hyötykäyttö

Koivun hyötykäyttöä on ollut paljon. Mahlaa opittiin juomaan muinoin paimenessa, metsällä ja kaskitoissa ollessa. Siellä sitä juotiin sellaisenaan. Kotona mahlaa saatettiin jatkaa vedellä. Osattiin myös tehdä mahlavelliä. Saaristossa tehtiin umpitynnreissä mahlaa, jota muuan hollantilainen merenkulkija kovasti kiitteli. Mahla alkoi itsestään käydä ilmatiiviissä tynnyrissä ja oli jo kenties kah-

den päivän päästä valmista juomaa. Herraskartanoissa tehtiin mahlasta limonaadia lisäämällä mahlaan sitruunahappoa, sokeria ja mausteita. Ruotsissa myytiin 1850-luvulla kuohuviiniä, jossa mahlaan oli lisätty reininviiniä, sokeria ja mausteita. Viinin valmistamiseen tarvittiin aikaa 3 kuukautta.

Mahla sisältää omenahappoa, sitruunanahappoa, farmarihappona ja meripihkahappoa ja magnaania. Valkuaisaineita on pystytty erottamaan n. 50 lajia. Mahlaa on alettu käyttää uudestaan varsinkin Ukrainassa 1950-1960-luvuilla alkaen uuden tulemisen johdosta. Virossa mahlan teollinen käyttö alkoi v. 1972. Mahlaa tuodaan myös Neuvostoliitosta Suomeen. Merkittävää on, että Somerolla on Mauri Kämi valmistanut mahlaa myyntiin jo useamman vuoden ajan nimellä Kärnsälän koivunmahlaa.

Luonnoillisesti koivupuuta käytettiin tarvepuuna. Parhaat sukset tehtiin koivupuusta. Hevosien länkiä varten etsittiin sopivia valmiin muotoisia rauduskoivun juurakointa. Koivusta saatiin taivutettua myös hevosen valjastuksen luokkipuita talousrakennusten seinustoilte rakennetuissa väentöpuissa. Pian myös havaittiin koivun arvo huonekalujen valmistuksessa, varsinkin keinutuolien teossa. Paras kirvesvarsi syntyi koivun tyvipuusta ja varsinkin ns. lainekoivusta.

Myöhemmin teollisuuden aikana alettiin tehdä koivusta hyvälaatuisia vaneeria. Ja aivan viime aikoina on opittu käyttämään koivua myös kuitupuuna selluloosan valmistuksessa. Tämä on lisännyt koivun arvoa metsäpuuna. Toista oli 1950-luvulla, jolloin monet metsänhoitajat edustivat koivuvihaa. Työnjohdossa toimivat metsäteknikot kuitenkin säästivät koivua metsissä meidän onneksemme.

Näiden ohjeiden ja neuvojen pohjalta päätti kunta järjestää avoimen vaakunakilpailun Suomen taiteilijoille. Mutta aivan heti se ei käynyt, sillä vaakunatoimikunnalle annettu 20.000 markan määräraha olisi ylittynyt reilusti Taidepiirtäjien neuvoja noudatettaessa. Niinpä jäätin odottelemaan kunnalta lisää rahaa. Vihdoin elokuun 18. päivänä pidetyssä valtuuston kokouksessa korotettiin vaakunatoimikunnan määräraha 50.000 markkaan. Tämän jälkeen oli kaikki valmiina kilpailuun.

Ilmoitus kilpailusta oli elokuun 26. päivän Helsingin Sanomien etusivulla. Aihelähteeksi ehdotettiin silloin juuri ilmestynyttä tohtori Esko Aaitosen kirjoittamaa Someron historiaa osa I. Vaakunamallit tuli tehdä A4-kokoiselle kartongille, jonka mukana olisi vaakunaselitys sekä nimellä varustettu suljettu kirjekuori. Kilpailutoiden paremmuuden tulisi ratkaistaan 3-jäseninen palkintolautakunta, johon kuuluivat Suomen Taidepiirtäjien Liiton edustaja, taiteilija Harald Hällström, tohtori Esko Aaltonen sekä opettaja Eero Helkiö, joka toimi silloin myös valtuuston puheenjohtajana. Palkinnoksi määrättiin: I palkinto 15.000 markkaa. II palkinto 10.000 markkaa ja III palkinto 6.000 markkaa.

Vähitellen kilpailutoita rupesi saapumaan palkintolautakunnan arvosteltaviksi. Lopulta, kilpailuajan kuluttua umpeen 30. marraskuuta, oli töitä tullut peräti 21 kappaletta. Karsintaa oli suoritettava. Syyksi hylätyksi tulemiseen saattoi käydä mm. ettei työ täyttänyt heraldisia vaatimuksia, siinä oli käytetty liikaa värejä, aihe saattoi olla epäonnistunut tai sitten se taiteellisesti vähemmän tyydytti heraldisia vaatimuksia. Heraldikalla eli vaakunataiteella on omat, joskus jopa tiukatkin säännöt, joiden noudattamisesta jokaisella asiantuntijalla on varmasti vähän erilaiset käsitykset. Pääsääntönä kuitenkin pidetään mm. sitä, ettei perspektiiviä saa käyttää, ja kuviot ovat tyylieltyjä eivätkä luonnonmukaisia. Myös värien asettelulla on omat ohjeensa.

Valintojen jälkeen jäi jäljelle kolme työtä. Ensimmäiseksi palkinto-

raati valitsi Ahti Hammarin työn "Kanto kaskessa". Hammar oli varsinaiselta ammatiltaan mainospiirtäjä, mutta teki sivutyönään myös vaakunamalleja. Vaakunaselitys oli seuraava: Hopeisessa kentässä musta havupuun kanto, josta punaiset kultasydämet liekit nousevat ylös ja sivuille. Aiheen valinta kuvaa menneitä, kaukaisia aikoja, jolloin Someron laajat viljelysaluut on kaskeamalla raivattu. Näin ollen ehdotus soveltuu erinomaisesti Someron, laajan viljelys-pitäjän vaakunaksi. Lisäksi ehdotus oli taiteellisesti kaunis ja täytti heraldiset vaatimukset. Toiseksi tuli ehdotus nimeltään "Kahteen maakuntaan", jonka oli tehnyt taiteilija Olof Eriksson Helsingistä. Hänen vaakunaselityksensä kuului: Hopeanvärinen hirsiratkaisee punaisen kilven kahteen yhtäsuureen kenttään joissa kummassakin keskellä heraldinen ruusu. Kolmanneksi selvisi arkkitehti Arttu Brummerin ehdotus "Tapuli". Brummer, joka oli myös Helsingistä, oli silloinen Taideteollisen oppilaitoksen heraldiikan opettaja. Tapulin vaakunaselitys: Punaisessa kentässä Someron kellotapuli kultaisena, kahden, kilven päässä olevan, 8-kärkisen hopeisen tähden säestämänä.

Palkittujen töiden lisäksi löytyi arkistojen kätkeistä lisäksi kahdeksan muuta kilpailutyötä. Ne olivat Orava, Metsärikas maa, Kolme kuusta, Pitäjän kirkko, Karhukunta, Sakasti ja vesistö, Eräjousi ja Somern karhu. Sekä Someron Karhussa että Karhukunnassa oli aiheena karhu, mikä johtui luultavasti siitä, että Somero on vielä vuoteen 1856 asti ollut harvinaisen karhurikas seutu, ainakin Karhukunnan vaakunaselityksen mukaan. Koime kuusta -työssä kuuset kuvasivat metsän rikkautta, virta jokia ja järviä ja kullattu maa viljavaa maata. Metsärikas maa oli hyvin edellisen tapainen. Siinä oli myös virta ja metsä, joka tosin oli heraldisesti tyylielty. Kummassakin oli vielä tyylielty S-kirjain alakentässä. Nämä neljä edellämintua työtä olivat tosin saman taiteilijaparin, Signe Hammarsten-Janssonin & Lars Janssonin aikaansaannoksia, joten ei ole ihme, jos ne osittain toisiaan muistuttavat.

Someron kirkko oli inspiroinut helsinkiläistä Ahto Nummista joka kuvaa ehdotustaan seuraavasti: Vihreällä kilvellä kultainen Someron kirkko tornin suunnalta kuvattuna. Tornin huipun kummallakin puolella kultainen kuusisakarainen tähti. Oravan oli valinnut toiseksi aiheekseen jo aiemmin mainittu Arttu Brummer, joka oli keksinyt oravan Someron historasta osa I, jossa sanotaan, että esi-isämme olivat saapuneet Suomenlahden pohjoispuolelle ennen muuta turkisrikkauksien houkuttelemina. Sakasti ja vesistö-työ, jonka oli suunnitellut taiteilija Karl-Gustaf Hedberg Helsingistä, oli seuraavanlainen: Hopeanvärinen kilven katkaisee keskustan alapuolelta sininen virta. Isommassa yläkentässä sininen, mustakattoinen kirkkorakennus, jonka punaisessa päätykolmiossa kullankäräinen kreikkalainen risti. Kilpailussa toiseksi tullut Olof Eriksson oli myös mukana kahdella työllä: jo edellämintulla Kahteen maakuntaan lisäksi Eräjousi-aiheellaan. Siinä punaisessa kentässä on kullankäräinen jousi pystyssä. Sen alla on kahden puolen kartta vuosiluku 1449.

Näiden töiden lisäksi tuli kilpailuun vielä kymmenen muuta työtä. Olisi ollut mielenkiintoista nähdä myös nämä työt, mutta valitettavasti näistä ei ollut säilynyt kuin nimet, piirustukset oli palautettu ilmeisesti takaisin niiden tekijöille.

Palkintoraadin ehdotukset kolmeksi parhaaksi työksi hyväksyttiin yksimielisesti kunnanvaltuustossa maaliskuun 28. päivä 1950. Voimaan tullakseen oli vaakunaa koskeva kunnanvaltuuston päätös vielä alistettava sisäasiainministeriön vahvistettavaksi. Ministeriön myönteinen päätös annettiin toukokuun 30. päivänä 1950.

LÄHDELUETTELO

Helsingin Sanomat 26. 8. 1949
Kilpailutyöt
Kunnanvaakunatoimikunnan pöytäkirja 28. 2. 1950
Maalaiskunta-lehti N:o 9/1949
Maalaiskuntien Liiton kirje 24. 5. 1949
Palkintolautakunnan pöytäkirja 29. 1. 1950
Sisäasiainministeriön kirje 30. 5. 1950
Suomen Asetuskokoelma N:o 261-262/1949
Suomen Taidepiirtäjien Liiton kirje 29. 7. 1949

Someron kunnanvaakuna

Huhtikuun 8. päivänä 1949 annettiin kunnanvaakunasta laki, joka tuli voimaan 1. päivänä kesäkuuta 1949. Sen mukaan maalaiskunnat saivat käyttää vaakunaa. Kunnanvaltuusto ylimpänä päättävänä elimenä hyväksyy vaakunaehdotuksen, jonka sitten sisäasiainministeriö vahvistaa. Kaikilla kaupungeillamme oli vaakuna, joka oli saanut virallisen vahvistuksensa kaupungin perustamisen yhteydessä tai myöhemmin. Kiinnostus maalaiskuntien omaan vaakunaan oli levinnyt Ruotsista, missä maalaiskunnat olivat vuodesta 1934 lähtien käyttäneet omaa vaakunaa.

Somerolle oma vaakuna päätettiin hankkia maaliskuun 2. päivänä 1949 pidetyssä kunnanvaltuuston kokouksessa, siis jo ennen kunnanvaakunaa koskevan lain voimaan-

tuloa. Tämä selittyy mitä ilmeisimmin sillä, että kunnissa oltiin tietoisia tulevasta laista ja sen sisällöstä. Ehdotus kunnanvaltuustolle oli tullut kunnanhallitukselta, jonka ehdotuksen mukaan valtuusto valitsi kunnan, johon kuuluivat opettaja Eero Helkiö, piirustuksenopettaja Annikki Anttila, maanviljelijä Mikko Kurki, varastonhoitaja Viljo Lakkamäki sekä kunnansihteeri Veikko Toivola. Toimikunta sai luvan käyttää tarvittaessa asiantuntija-apua sekä 20.000 markan määrärahan.

Seuraavaksi kunta kääntyi Maalaiskuntien Liiton puoleen. Sieltä saatiin tietää, että oman kunnanvaakunan hankkimiseksi oli lähinnä kaksi tapaa: joko tilata vaakuna yksityiseltä taiteilijalta tai sitten järjestää siitä avoin kilpailu. Jos

kilpailuvaihtoehto tulisi kyseeseen, ehdotti Maalaiskuntien Liitto kääntymään Suomen Taidepiirtäjien Liiton puoleen, joka oli asiantuntija tämänlaisissa asioissa ja pyydettyä asetti jäsenensä palkintolautakuntaan.

Koska Somerolla päädyttiin kilpailuun kunnanvaakunan aikaansaamiseksi, pyydettiin saadun neuvon perusteella apua Suomen Taidepiirtäjien Liitolta. Vastauksessaan saneli Liitto senraavia ehtoja: kilpailu, jossa aihe olisi vapaa, palkinnon suuruus olisi ensimmäisellä 15.000 mk, toisella 10.000 mk ja kolmannella 6.000 mk. Jos aihe olisi määrätty, palkintosummat olisivat vastaavasti 10.000 mk, 5.000 mk ja 3.000 mk. Nämä olivat alemmat siksi, että Liitto katsoi ensimmäisen vaihtoehdon olevan vaativamman.

Koivusta saadaan myös kankaanvärjäyksessä tarvittavia luonovärejä. Lehdistä saadaan voimakkaan keltaista ja vihreää väriä. Kuoresta saadaan harmaankeltaisia värisävyjä.

Koivusta voidaan tehdä myös hyvää koivunlehtiteetä. Siitä voidaan tislata myös koivutervaa eli tököttiä ja koivuöljyä. Elias Lönnrot kertoi Suomen Kasvistossa v. 1870, että "nuoret koivunlehdet taidetaan teenä tai keitevetenä käyttää keripukkiin, matoihin, leiniin ja kivitautiin". Toivo Rautavaara tietää meidän ajaltamme, että nykyajan lääketiede tuntee kuivattujen koivunlehtien käytön virtsan erityistä lisäävänä, nestettä vähentävänä lääkkeenä. Mainittu lääkeaine auttaa myös joissakin ihotumissa.

Eivätkä koivun käyttötarkoitukset suinkaan lopu. Koivun tuohesta on kautta aikojen tehty erilaisia esineitä alkaen tuohilipeistä, virsuista, tuokkosista, eväskonteista, tuohitorvista ja päätyen sormuksiin ja lukuisiin koriste-esineisiin. Koivun oksista on tehty vihoja tai vastoja, joilla on kylvetty tuhansissa ja tuhansissa saunoissa. Ja on mainittava myös "Koivuniemen herra" eli vitsan käyttö lasten kasvatuksessa. Eikä voi sivuuttaa koivun merkitystä polttopuuna. Koivuhaloilla on lämmitetty lukuisia suomalaisia koteja menneinä "arktisina talvina". Talvisaikaan on tarvittu myös luutia, joita myös koivunoksista tehdään.

Koivun juhlaikäyttö

Hyvältä tuoksuvia ja vehreitä koivuja on sangen varhain käytetty tupien koristeena ja ilman raikastajina juhlapyhinä ja varsinkin juhannuksena. Alma Aarni kertoo tästä kirjassaan "Vanhaan hyvään

aikaan" (Hämeen Heimoliitto 1928 ja Wanaja-seura 1961): "Lapset raahasivat iltapäivällä tupaan niin paljon lehtipuiden oksia kuin suinkin jaksoivat kantaa, ja niitä pisteltiin kaikkialle seinärakoihin ja nurkkiin, minne saatiin pysymään. Lattialle riivittiin lehtiä, ja tupa, muuten musta ja savuttunut, oli nyt kaunis katsella ja hyvältä tuoksuva. Jussi ja Heikki puolestaan toivat pihaan limoja kuormakaupalla, pistivät niitä kummallekin puolen portaita, vieläpä pystyttivät lehtimajan keskelle miespihaa."

Tuntuu siltä, ettei juhannuskoivujen käytön alkamisaikaa tunneta. Tavan alkamisaika ei ole kiinnostanut tutkijoita sillä tavalla kuin joulukuusen tulo Suomeen.

Koivun runollisuus

Koivu on hyvin kaunis puu ja siksi se on hyvin usein yhdistetty nuoren naisen puhtaaseen kauneuteen. Kaikki ovat varmasti nähneet kuvia neitosista ja valkokylkisistä koivuista. Larin-Kyösti kirjoitti 13. 8. 1913 Hämeenlinnan lyseon 40-vuotisjuhlin runon, jossa runoilija laulaa mm. näin:

*Neito se on kuin pellavankukka
ja hopeanhohtava koivu,
eikä se jokaisen kulkurin kaulalle
hentomielenä voivu.*

Toinen runoilija, Mirkka Rekola, on taas kokenut toisenlaisia koivukokemuksia.

*Vuosikausia
olen aterioinut tuon koivun kanssa
pöydän ääressä latva,
miltei haihtuu ilmaan.*

Lapinlahdella, savolaisessa maisemassa, sijaitsee pieni tila, joka on ollut vuosia kirjailijoiden omistuksessa. Ensin siellä asui Liisa Laukarinen ja nykyisin Matti Pulkkinen. Käydessäni siellä Matti esitteli pihaansa, jonka keskellä on kolmen koivun kulmio ja niitten alle suojaan hän oli rakentanut pöydän, jonka mallin hän oli saanut Oxfordista. Näin koivut ovat mukana eräänlaisina haltijattarina luomistapahtuman äärellä. Liittymä Oxfordiin ei ole turha, sillä siellähän J. R. Tollkien kehitteli tarinaa sormusten herrasta.

Koivu koristepuuna

Koivu on varmasti parhain puistopuumme kun ajattelemme kestävyyttä ja näyttävyyttä. Se on paikallaan pihapuuna, puistopuuna, hautausmaan puuna ja kujanpuuna. Koivun eri lajit ja muodot lisäävät mahdollisuuksia.

Rauduskoivun yksi muoto, kyynelekoivu, on riipuvine oksine ja matalan kasvutapansa vuoksi soveltuva puu mm. muistomerkkien ympäristöön. Erittäin näyttävästi niitä on istutettu Itä-Berlinissä sijaitsevaan toisen maailmansodan suuren muistomerkkin istutuksiin.

Visakoivun käyttö koristepuuna lisääntyi Ympäristövuonna 1980, jolloin visakoivu oli Dendrologian seuran valitsema vuoden puu ja jolloin sitä markkinoitiin erityisellä tempauksella kaikkialle maahan.

Vuonna 1987 rauduskoivu oli vuorollaan Dendrologian seuran valitsema vuoden puu. Tässä tempauksessa ei mitään huomattavaa

askellusta tapahtunut, sillä koivu-
han on jo ollut, kuten edellä jo
todettiin, Suomen yleisin pihapuu
eräitä Lapin maita lukuunottamat-
ta. Pihapuuna koivu tuottaa kyllä
paljon haravoitavaa. Siihen pitäisi
kuitenkin suhtautua rauhallisesti
vuoden kiertoon kuuluvana asiana.
Sitä paitsi nurmille pitäisi jopa jät-
tää lehtiä vähäksi aikaa kastemato-
ja varten. Kastemadot nimittäin
kiskovat lehtiä käärölle kierrettynä
maanalaisiin käytäviinsä ravinteek-
si. Maan ja mullan elämälle se
kaikki on hyvin tärkeää.

Koivun monet koivut

Koivut on taksonomisesti jaettu
noin 50 lajiin. Suomen lajeja näistä
ovat rauduskoivu, hieskoivu ja vai-
vaiskoivu sekä niiden alalajit ja vai-
muodot. Muita maapallon
pohjoisten osien koivuja ovat mm.
paperikoivu, keltakoivu, kivikoivu
ja sokerikoivu. Paperikoivu tunne-
taan intiaanien kanoottikoivuna ja
paperin kaltaisesti hilseilevästä
kuorestaan.

Kotoinen rauduskoivumme (Be-
tula pendula) tunnetaan mm. saha-
laitaisista lehdistään ja riippuvista
oksistaan. Sillä on myös liuskaleh-
tisiä alalajeja kuten Pirkkalan koi-
vu (B. pendula "Bircalensis"), Loi-
maan koivu (B. pendula "Crispa")
ja taalainkoivu (B. pendula "Dale-
carlica"). Muita rauduskoivu "Fas-
tigiata", riippakoivu "Tristis", vi-
sakoivu (var. carelica) ja pohjoinen
rotu (var. lapponica). Aiemmin jo
mainittu kyynelkoivu on nimeltään
"Youngii".

Hieskoivu (Betula pubescens) on

pyöreälehtinen laji ja pystyokai-
sempi. Hieskoivu kasvaa paremmin
suoperäisillä mailla. Laji on hyvin
monimuotoinen. Sen yhdeksi alala-
jiksi on määritelty tuntikoivu (B.
pubescens subsp. czerepanovii), jol-
loin Altain vuoristossa kasvava
tunturikoivu (Betula tortuosa) saa
pitää oman lajinsa.

Vaivaiskoivu (Betula nana) on
Etelä-Suomessa yksinomaan suo-
kasvi. Pohjoisessa sitä kasvaa myös
kangasmetsissä. Tästä koivusta
tunnetaan risteymämuotoja hies-
koivun että myös rauduskoivun
kanssa.

Suomen kasveja käsittelevissä
kasvioissa (Hiitonen) on puhuttu
myös lehtokoivuista, niittykoivuista
jne. Nyt näistä nimistä on luo-
vuttu ja puhutaan vain koivujen
monista muodoista erilaisilla kas-
vupaikoillaan.

Kaikkiaan Suomesta löytyy n. 20
koivulajia. Monia niistä löytyy
vain yksi kappale tai vain muuta-
mia yksilöitä. Jos joku on niistä
ainoista kiinnostunut voi mennä
katsomaan vaikka erittäin harvi-
naista japanilaista muutamilla rä-
meillä kasvavaa koivua (B. tatewa-
kiana) Helsingin kasvitieteelliseen
puutarhaan. Siellä on myös yksi
ainoa yksilö kiinalaista B. albosi-
nensis-koivua.

Mainittakoon lopuksi, että koi-
vun monet nimet myös hämmentä-
vät. Rauduskoivuhan on ollut van-
hemmissa kasvioissa B. verrucosa
tai B. alba nimillä. Nimi on nyt
kuitenkin Betula pendula Roth,
ihan kokonaisuudessaan, kun ni-
mejä merkitään mukaan täydelli-
seen nimeen.

Tämän tultua kirjoitettua on
Pohjois-Suomesta löydetty puna-
lehtinen hieskoivu, joka kloonime-
netelmällä tulee säilymään. Kuop-
ion seudulta on myös löydetty
outo "valkokoivu", jonka lehdistä
puuttuu lehtivihreätä.

Kirjallisuutta:

Aarni, Alma: Vanhaan hyvään ai-
kaan. Hämeen Heimoliitto 1928.

Alanko, Pentti: Puut ja pensaat.
Porvoo 1988.

Hämet-Ahti, Leena: Suomen koi-
vujen taksonomisista ongelmista.
Sorbifolia 18 3/1987.

Koski, Veikko: Vihta — raudus-
koivun arvossapidetty käyttömuo-
to. Sorbifolia 18 2/1987.

Larin-Kyösti: Muistojen laulu. Hä-
meenlinna 1913.

Lehtinen, Pertti: Rauduskoivu suo-
malaisessa kansanperinteessä. Sorbi-
folia 18 2/1987.

Mäkyne, Anne: Koivu maisema-
suunnittelun näkökulmasta. Sorbi-
folia 18 2/1987.

Salmi, Juhani: Koivun puuaineen
ominaisuudet ja käyttö. Sorbifolia
18 3/1987.

Oksanen, Martti J.: Koivu teolli-
suuden näkökulmasta. Sorbifolia
18 4/1987.

Palmgren, Rolf: Luonnonsuojelu ja
kulttuuri. Helsinki 1922.

Raatikainen, Mikko: Koivut pih-
puina. Sorbifolia 18 1/1987.

Raulo, Jyrki: Mahla — koivikon
oheistuote. Sorbifolia 18 1/1987.

Rautavaara, Toivo: Miten luonto
parantaa. Porvoo 1981.

Rekola, Mirkka: Tuule viime vuo-
si. Porvoo 1974.

Palmgren, Rolf: Luonnonsuojelu ja
kulttuuri. Helsinki 1922.

Ylätalo, Marja: Viherrakentamisen
puuvartiset kasvit. Puutarhatieteen
laitos 1977.

P.S. Koivu valittiin Suomen kan-
sallispuuksi.

10) Korttiakin läiskittiin, Pa-
leniuksen rapulla Kirkon-
mäellä vas. Emppa Aalto ja
Aleksi Linden Pappilan kyläs-
tä, joka vähän myöhemmin
muutti Amerikkaan.

11) Frommin tuvassa Kirkon-
mäellä mamma Helena From
hämmentele puuropataa, poi-
ka Yrjö kokeilee valmista-
maansa keinutuolia.

12) Kansannainen "Kaakko-
Olga", Olga Niisaari Kimalas-
ta. Köllinimensä hän lienee
saanut siitä, että hän kävel-
lessään vähän "kallistui" puo-
lelta toiselle. Jotkut sanoivat
häntä Kaffe-Olkaksi, koska
kahvi maistui niin kauan kun
pannusta herui.

13) Härkälän Pienviljelijäyhdistys järjesti keitto-
kurssin Kunnalliskodin voudin asunnossa marras-
kuussa 1926. Opettajaksi oli saatu Pienviljelijäin
Keskusliiton neuvoja Hilja Lahti. Elis kävi kuva-
massa kurssilaiset, istumassa vas. Selma Puotsaari,
Tilda Sulkinojalta, Lyyli Paikkari ja Anna Vikstedt.
Seisomassa vas. Irma Sariola, Hulda Vieraankivi,
Hilja Korvenoja, Hilja Saari, Klaara Kaurala ja
neuvoja Hilja Lahti.

15) Harjun tallimies perheineen, oikealla Vertti Tuo-
minen ja lapset Matti ja Vuokko sekä äiti Maija.

8) Sen ajan kaunottaria. Vasemmalta Aili Tammisto Härkälästä, Aili Paatero Kirkonmäeltä ja Lempi Gylden Härkälästä.

9) Kirkonmäen trubaduurit vas. Pentti Ekberg ja Toivo Puuska. Pentti soitteli ahkerasti mahdollisia, kai Toivo lauloi, koska hänellä on laulukirja kädessä.

Metsäpolku

Hiljainen metsäpolku,
lempeä lehtotie,
lapsuuden leikkimaille
unessa usein vie.
Illoa puron juoksu
pulputti uomassaan.
Lehdokki, kielorinne
lumosi tuoksullaan.

Raksutti tuttu rastas,
pilpatti peipponen.
Laulua punarinnan
vaieten kuuntelen.
Hilpeä pensaskerttu
hyppeli oksallaan.
Tapio, toisten myötä,
näppäili kanneltaan.

Hiljainen metsäpolku,
lempeä lehtotie,
lapsuuden leikkimaille
unessa usein vie.
Mikään ei mieltä pöytä,
viipyä täällä vois.
Lapsuuden lehtotieltä
koskaan en kaipaa pois.

6) Kauralan tilan peltoja salaojitettiin ensimmäisinä Somerolla. Aluksi ojat kaivettiin lapiolla, ojassa isäntä Yrjö Kaurala laskemassa putkia ojanpohjalle.

4) Härkälän Kauralan talon väkeä puutarhatöissä. Oikealla Yrjö Kaurala, tuntematon, Kauralan tyttäret Klaara ja Saara, heidän takanaan Einari Ekström, Kauralan isäntä Juho, emäntä Ida ja Uuno Eloranta. Edessä istuvaa naista ei ole tunnistettu.

5) Elis Eloranta oli myös puuseppä. Tässä hän viimeistelee n.s. amerikkalaismallista keinutuolia. Jalasten väliin pantiin rautalankainen varppi, tuoli keinui pehmeästi eikä kaatunut.

7) Harjun kartanon isäntä Kalle Alhoranta vas. ja Emil Aalto Härkälästä. Harjun isäntä oli vanhapoi-ka.

1. Kuva on Joensuun keskustasta talvella 1926—27 jolloin rakennettiin Lauri Suutelan kauppaa, nykyinen Kuisman varastomyymälä. Kuva on otettu Suutelan kaupan katolta pohjoiseen päin. Oikealla puolella on Somerin kahvila ja leipomo, nykyisin tällä paikalla on Kuisman liiketalo. Seuraava oikealla on maalari Vainion talo, jonka paikalla nyt on Tapion liiketalo. Seuraavana on Someron Apteekki ja räätäli Laukkarisen talo. Vasemmalla puolella tietä pieni rakennus on Petrellin paja, sitten KOP:n talo, jossa pankki toimi vuoteen 1965. Vanhoista taloista on jäljellä vain Laukkarisen ja KOP:n talot.

3) Harjuun hankittiin ensimmäinen traktori v. 1925 tienoilla. Se oli rautapyöräinen, eikä sillä saanut ajaa maantiellä. Harjun muonamies Vihtori Ojala oli kiinnostunut koneista ja hän saikin ajaa traktoria. Ojala oli ylpeä tästä luottamuksesta, hänellä oli täysi työ hätistellä pikkupojat pois traktorin kimpusta, ties mitä pahaa olisivat tehneet. Tämä traktori oli Harjussa käytössä vain vuoden verran, sitten hankittiin uusi Ferguson-traktori, siinä oli jo kumi-, mutta ei vielä ilmapyöriä.

*Puun
sinertävän pinnan läpi
näen puusepän kädet
ja kaapin peilien viivat
viittovat kauas
jossa aamu oli kirkas
ja päivä selvä
täynnä käsien pyhittämää
työtä*

*Aistin maailman
liikkeen
tilat virtaavat minuun
pinnat vaihtuvat
valoksi*

*Savessa soi
tähtien sana
ja kun sinun käsiesi
lämpö
antaa savelle muodon
helähtää tanner*

Tuula Kämi

1930-luvun perheenmännän mietteitä: Kyl herrasväjet syä vaikka marollakkei

Äkkiin se vuas taas ol lutkaat-tannu, ja muj jalkain on niinku huanommat vaan kum menneel vuarel. Kyl Laakson Emma net suvel hiukka norjensi, muk kun tuli syyskylmät ja satteet, niin net on taas muu vaivannu.

Kyl mul likokalain luanas viime laakil kaikkeen paremmi. Ei sen pualeen, ei ol syjäkkä ronkelei, ja semmottoon kans ruukataan sannoot, et katti kiitoksel ellää, enkä mää itteetäin kehukkan sen kalan kans. Luanaamisen päälä se o!

Kakarat on kasvaa rojottannu niät. Likka om melkeem mun kokkoisein eikä pojakkaj juur isälläs hävve. Kun net kasvaa äkkiin, niin kyl niil ain nälkä kans o. Pojat syä mitä niil etteen tällää, mut likka on tullu nirsuks.

Likka tuli yhrel päiväl koulust kotja ja sano, ettei se huali ennää läskii leivän päälä evvääks, ku herrasväjel likat sano, et se om maa-laist. Mää kysyi likalt, et mitäs net herrasväjel likat sit syä, ja likka sano, et yhrel oli ranskanpullan kappali ja voita päälä ja toisel oli rukkisel leivän päälä makkaran kappali. Likka sano, et enempi siin oli pulpetil paperi kur ruakaa. Mää sanoin isäl, ettei likka huali ennää läskii, mut isä oli vihanej ja sano, et kyl syätävä o. Muutel likka saa keuhkotauri!

Viime suvel, kui likka möje sianoi valtesmanskal, se oli jutellu valtesmannin piikan kans. Piika oli kuulen puhristannu jottain semmottii kum maksaruahoi; parsaks se oli niit karahteerannu. Se sano, et kyl rouva sitä söjes vaikka usjamminki, muttei valtesmanni niist tykkä.

Sit tuli rouva kyäkkii ja löje kässiis yhteej ja sano, et kyl on sit niin erinommaisn korjoi keltasia-noi. Se sano piial, et sit tehreänki

Kuvia kirkonmäkiläisistä ja naapureistakin 1920-luvulla

2) Vieno Saarisen Virvoitusjuomatehdas toimi aluksi Lamminkylän Kovasen talon piharakennuksessa. Tehdas oli toiminnassa vain kesäisin. Työntekijöitä oli kolme, Vieno Saarinen hoiti juomien kuljetuksen myyjille. Etualalla jalkojen varassa olevassa pöntössä oli hiilihapposekotteinen vesi. Pullon pohjalle lirautettiin määrätty määrä esanssia ja tästä pöntöstä laskettiin vesi pulloon, samalla korkki painettiin pullon suulle, korkin päälle kieräytettiin ohut rautalanka, jotta ei korkki paukahtanut pois. Vasemmalla Hilma Sinisalo pesee pulloja, rouva Alma Saarinen täyttää pulloja ja Tyyne Kovanen sitoo pienillä tongeilla rautalangan korkin päälle.

Someron Kirkonmäellä asunut rakennusmies ja puuseppä Elis Eloranta (1897—1977) harrasti 1920-luvulla innokkaasti valokuvausta, joka siihen aikaan oli melko harvinainen ja kalliskin harrastus. Somerolta ei ollut saatavissa valokuvauskoneita eikä muitakaan alan tarvikkeita, joten Elis lähti hankintamatkalle Tur-

kuun. Alan liikkeestä hän osti valokuvauskoneen ja siihen tarvittavan kolmijalka-telineen, muutaman laatikon Agfa-Ultra-Special-Platten lasinegatiiveja ja muita valokuvan valmistuksessa tarvittavia aineita ja tavaroita. Jo aikaisemmin hän oli hankkinut kirjallista tietoa kuvien otosta ja valmistuksesta, liikkeestä annettiin lisäopastusta.

Vielä piti olla pimeä huone kuvien valmistamista varten. Sen Elis teki ulkorakennuksen nurkkaan ja niin alkoi uusi jännittävä harrastus. Enimmäkseen Elis otti henkilökuvia, mutta myös työkuvia, kokeilupa trikkikuvaustakin. Kuvat ovat talentaneet Kirkonmäen ja lähiympäristön ihmisiä ja elämää 1920-luvulta, jota oheiset kuvat esittävät.

Muista aina - vaikka ma sen
 kuin monen kerran T'ssä kirjailin
 - että: ne isoimmat jommoisuudetkin
 eivät - sitten yhtään - mitään - muuten
 "tiskien" vierustilla - uohertavissa
 ole. - Siis että: vaikka mitään ei -
 siinä syvimmydessään - ole yhtään mitään
 - niin: kaikki - ihan korkeimmastaan
 - on - kaikin - !

Tässäkin Sillanpään tekstissä on hänen myöhäistuotannolleen tyypillisiä -uus-, -yys-johdoksia, kuten *nimeltämainittavuus*, *jommoisuus*, *syvimmys*. Kirjoituksesta on helppo löytää muunkinlaista poikkeuksellista tyylittelyä eli tyylillisiä *semmoisuuksia*.

Lähteitä:
 Prof. Heikki Jokelan puhelinhaastattelu 9. 10. 1988.
 Rouva Tekla Koskisen haastattelu 10. 10. 1988. Hän toimi Ol. Oraksen ravintolan emäntänä Sillanpään vierailun aikoihin.
 Pertti Virtaranta, F. E. Sillanpään puhetta. Keuruu 1967.
 Rouva Pirkko Riikonen (o.s. Siren) on lähettänyt Imatralta käyttömme valokopion "rakkauskirjeestä", jonka F. E. Sillanpää hänelle v. 1955 kirjoitti. Sillanpään maininta Kuusjoesta viittaa Pirkko Riikosen syntymäpäitään. Voimme julkaista kirjoituksesta vain katkelmia sen laajuuden vuoksi. Tekla Koskinen on hoitanut yhteydet Imatralle.

Ravintola Oraksen tarjoilija Pirkko Siren, joka sytytti Nobel-kirjailijan runollisiin suorituksiin.
 Valok. Pauli Koskinen 1955.

nokkossoppaa ja sianamuhennost. Oleks sää semmost ennen kuullu? Jolses ol, nys sää sen kuulet mun suustain. Sem mää viäl ymmärräj jos herrasväjet syä noit marollak-kei, mut poltjassoppa ei sentään mun päähäasäim mahru. Mää sanoil likal, et san sää sil valtesmanskal, et kyl meilä poltjassii kasvaa huusin takaj ja komjoi ovakki. Siat ja kanat syä niit miällist, mut em mää sentäär ruppe kellään paskaruahoo syättämää!

Isä sannoo ain, et läski se on kun tiälä pittää. Kun se ottaa rukkiisel leivän pualikkaaj ja halkasee sej ja tällää läskii välliin, niin kyl se sil halkomettäs jaksaa. Se sannoo, et kyl mar valtesmanni jaksaa pännää heiluttaat, vaikka vaar ruahoo söjes, mut tekevänem miäs tarttee laita ruakaa. Heikjaks sen olo tullee, jos sen tars ruahol ja marjaliamul töitä tehrä. Isä sannoo, ettei se huali marollakeist. Se sannoo, et kyl mar sää hyvää saat, vaikka sää paistasit sev vanhat molskipökyt, kun sää tällää vilontin pannuuj ja kaarat rettaa päälä. Ei isä tykkä vellustka. Se sannoo, kun se syä velluu, ei siim muuta ku käsi lapauu.

Ei sem pualeen, kyl mää tykkään, et toi äijäkin sais syärä kurkui ja tomaattei, kun net on tuarei suvel, mut ei se niist tykkä — paitti mitä joskus sualakurkkuu syä. Se sannoo, ettei niis kurkuis ja tomaateis muuta ol kuv vettä ja kyl se ämpärist vettä ryyppää, jos sil jano o.

Oli se Limplaatin tohteri sanonu isäv veljel, et sen tars hiukka syämist hellittää, kun se ol liika lihava. Mut se velimiäs on sit juur nii härkäpäine kun toi isäki ja se sannoo, ettei se lehmä ol ja ruahoo syä ja märehimmäär ruppe.

Kun se tohteri sano isäv veljel, et sen tars syärä rehuruakaa kans, mää vaan vunteeraan, et mitäs se mahto sil meinaat. Onks semmoten ku sillisallaatti rehuruakaa, kun siin juureksii o? Kyl isä sillisallattist tykkää. Se sannoo ain, et mää teen hyvää sallattii, ja kyl mar se suummukast onki, kum mää tällään sehen sillii ja sipulaa. Kyl mää jouluks teen oikeen färjättyy soosii sallatin kans, vaikkei isä siit tykkä. Se tällää vaan ätikäliamuu sallattim päälä.

Äitivainaa ruukas muu viisaat ja sano, et tälläs sää sualaa vaan sallattiin; silli ol liika tyyrist. Mää olin kans viisas olevinaij ja mää sanoin äitivainaal, ettei se sit sillisallattii ol, jolsei siin sillii ol. Ei äitivainaa siit tykänny, ja se sano, et kyl sää tommottet puhheet viäl erestä löyrät. Kyl äitivainaa siin kans oikjas oli.

Kyl mää sitä olev vunteerannu niin monek kerrat, ettei mun ols parantunnu äitivainaal semmottoon sannoot siit sillisallattist, kun toi likka ov välliin ronklannu ruakas ja vaattees kans. Likka on tullu semmotteks, ettei sem miältä ossa ollenkaan noutaat. Isälläs se on kuuljaine, mut mun kansain se äksyilee välliin niät. Mut kyl mailma sem mänttää! Tiärä mitä sev viäl tarttee omalt likaltas niällä, kun sem paikam päälä tullee!

Ei sem pualeen, ei sunkaan se kasvaminenkan ain niin huakjastas käy, ja kyl likka välliin on mun kanssain hyvää pätkää kans. Kuuras se mun kanssain tuvan permantoo ennej Juhani, ja kyl mar se muu nykyin jelpkaa. Em mää noist äksyilyist likal vihas ol, kun om maasa rauha ja ihmisil hyvä tahto ja joulumiäli, ja sitä mää vaan toivon muilaki!

Tää Someron tunnetumpi nainen ja tarinat tarkkaan tutkinut kirjailija Kaari Utrio riivali joku vuas takaperin, et hän on menettäny auktoriteettiuskos patriarkkoisiin, kun hän on paremmin perehtynny matriarkkoiisiin. Tää Vilppulan vaiheil on patriarkko maailman sivun sanottu äijiks vaan, ja hyvin tiättään, et hei toisinas on pahal päälä ajanu aistis akkoisiin, Somerol sanotaan, et ämmiin. Mut tää on mennyt aikaa. Nyt pikemminkin tuntuu, niinkun matriarkat hyppelis kukkona tunkjol. Kuusjoen puala jossain talos matriarkka haukkus lahjakkail sanakäänteil ommaa patriarkkaatas. Tää kuunteli korva luimus keinutualis ja sano lopultas:

— Olen mää mikä olen, mut olen mää isäntä kumminkiin.

Tosi on, et kaikenkaltasii luaton puutteen tärskäyksii tahtoo tulla sitä enemmän, mitä pahemmin iän fölis yleinen vanhoillisuus lissään-tyy, yhrel niinkun toisel. Mut tästä säännöst on onneks poikkeuksii, meinaten **enkelit, aapiskukko** (kun munnii), **tontut ja joulupukki**. — Mun miälestäin nät kaikki on monel tappaa tullu toristettuut. Kukas Soulin olumppialaisiskan sen paremmin pärjäs kun joulupukki, eikä se muuta tooppinkii tarvinnu kun virkapuku yllä vaan, ja täyrest meni, et koko mailman viästintä-vehkeet oli lääpällä oikeen. Mitä koko usjempisatanen joukkue ei saavuttannu kahres viikos kovan

F.E. Sillanpää poistumassa ravintola Oraksesta. Kuvassa 67-vuotias Nobel-kirjailija näyttää ryhdikkäältä ja reippaalta. Takana näkyy vähän kirjailijan saattajan Heikki Jokelan profiilia. Etualalla kirjoittaja. Pitkä ilta-auringon varjo kuuluu valokuvaajalle Pauli Koskiselle.

joivat parhaillaan kahvia. Minua vähän ihmetytti, kun Sillanpää kysyi Jokelalta, saako hän vielä juoda yhden kupillisen. Sitten kirjailija kyllä selitti, että Jokelan tehtäviin kuului valvoa hänen "nestetasapainoaan". Jokela on myöhemmin maininnut Sillanpään terveydentilasta sellaisen erikoisuuden, että tämä saattoi syödä ja juoda miten paljon tahansa tuntematta itseään loputakaan kylläiseksi. Kun mestari ei itse pystynyt asiaa kontrolloimaan, hänen mukanaan täytyi aina olla joku, joka säännösteli hänen syö-

misiään ja juomisiaan. Tämä oli yksi muttei ainoa syy, miksi kirjailijalla piti olla saattaja.

Sillanpään parhaat kirjalliset vuodet olivat tuolloin jo menneisyydessä. Sairaudet eivät kuitenkaan olleet tyrehtyneet hänen suullista ilmaisutarvettaan. Häneltä tuli nytkin jatkuvasti puhetta sujuvasti ja täyteläisellä äänellä. Hänen leppoisaa jutusteluaan värittivät persoonalliset ilmaisut. Sillanpään arkikeskustelussakin pulpahti silloin tällöin kuuluviin luovan kirjailijan sävyjä, kuten hänen puhekie-

tään tutkinut prof. Pertti Virtaranta myös on todennut.

Sitten puheeseen tuli tauko. Kirjailija oli ihastunut ravintolan nuoreen, sievään tarjoilijaan Pirkko Sireeniin ja alkoi kirjoittaa tälle eräänlaista rakkauskirjettä. Saatuaan kuusi liuskaa täyteen Sillanpää luki tuloksen meille pöytätovereilleen. Ehkä Jokela oli kertonut kirjailijalle minua esitellessään, että olin äidinkielen lehtori ja harrastin kirjoittelua, sillä lopetettuaan esityksensä Sillanpää kysyi minulta: "Miltäs se kuulosti?" Tuotos oli mielestäni paikoin hieman omituinen, mutta en voinut sitä sanoa suurelle kirjailijalle, jonka tuotantoa olin lukenut ja yli kaiken ihailut kouluvuosistani lähtien. Siksi yritin olla ovela ja sanoin vain: "Kyllä se Sillanpää oli", ja mestari näytti olleen vastaukseeni tyytyväinen.

Sillanpää kirjoitti vielä jotakin toiseen paperiin, jonka jälkeen hän kutsui neiti Sireenin luokseen ja lausui painokkaasti hänelle jotenkin tähän tapaan: "Kuules plikka! Nyt sinä saat sellaiset paperit, jollaisia et ole ennen eläissäsi saanut ja tuskin saat enää myöhemminkään. Tämän kirjeen sinä pidät itse muistona minulta, ja tämän toisen paperin sinä lähetät minun kustantajalleni Otavalle, josta sinulle lähetetään minun laskuuni 3000 markan arvosta kirjoja."

Rahasumma tarkoitti tietysti ns. vanhoja markkoja. Sillanpää oli tiettävästi sopinut Otavan toimitusjohtajan Heikki Reenpään kanssa siitä, että kirjailija tarpeen tullen sai tehdä Otavan laskuun tämäntapaista lahjoituksia. Tiedossani ei ole, kuinka usein hän käytti tätä oikeuttaan. Pirkko Siren noudatti Sillanpään ohjeita ja sai luvattun määrän kirjoja.

Heikki Jokela muistelee, että ravintolasta poistuttiin matkan jatkamiseksi noin kello 19. Ravintolarakennuksessa asunut sähköyliasentaja Pauli Koskinen oivalsi, että oli menossa Somerolla ainutlaatuinen kulttuuritapahtuma ja valokuvasi tällöin Nobel-kirjailijan.

F. E. Sillanpää Somerolla

Ravintola Oras, jonka ikkunapöydässä F. E. Sillanpää saattajineen istui 4. 9. 1955. Rakennus purettiin 1959, jonka jälkeen tontille rakennettiin Hämeenportin liiketalo. Valok. KK. Somero-lehden arkisto.

Suomen ainoa Nobel-kirjailija F. E. Sillanpää on ainakin kerran viivähtänyt Somerolla. Kun hänen syntymästään on tänä vuonna kulunut 100 vuotta, eikös siis Someron Joululla ole ihan riittävä syy yhtyä pienellä pakinalla hänen merkki vuotensa yleiseen juhlintaan.

Kun on puhe kirjailija Sillanpäästä, alkaa kertomuksemme tietysti Satakunnasta.

Harjavallassa paroni Emil Cedercreutzin museossa, ns. Maahengen temppelissä, järjesti Harjulan kiltä kotiseutujuhlan sunnuntaina 4. syyskuuta 1955. Juhlassa luki F. E. Sillanpää otteita romaanistaan Nuorena nukkunut. Juhlan jälkeen Pertti Virtaranta vielä nauhoitti Sillanpään puhetta museonhoitaja Ilmari Kuulan keittiössä.

Kirjailija oli 1950-luvulla vaikean sairauden jäljiltä sekä henkisesti että ruumiilliselta kunnoiltaan siinä määrin heikentynyt, ettei hä-

nen tyttärensä Saara Kuitunen, joka lähinnä isästään huolehti, sallinut hänen matkustella ilman luottettavaa saattajaa. Tällä kertaa oli kyytimieheksi ja saattajaksi pyydetty varatuomari Heikki Jokela (myöh. oikeustieteen ja kansainvälisen yksityisoikeuden professori). Hän oli Sillanpään perhetuttu ja mm. Emil Cedercreutzin säätiön hallituksen jäsen, joten hänet Harjavallassa tunnettiin.

Johtuiko sitten kiireestä vai juhlan isäntien hajamielisyydestä, että Sillanpää tovereineen ei saanut Harjavallassa kunnan ateriala. Museonhoitaja Kuula yritti korjata tilannetta tarjoamalla vieraille käsiteltyä jauhetusta viljasta keitettyä uutispuuroa. Heikki Jokela kertoi, että Sillanpää oli tästä haltioissaan, koska puuro maistui aivan "äiteni" Miinan keittämältä uutispuurolta. Mutta eivät raavaat miehet koko päivää tule toimeen pelkällä puurolla. Kun he iltapäivällä pääsivät

vihdoin lähtemään paluumatkalle kohti Helsinkiä, he olivat ilmeisesti nälissään.

Kotimatka oli suunnilleen puolellessa, kun aivan tien varressa havaittiin ravintola. Se oli Someron Joensuun kylässä Ol. Oraksen ravintola, se alkuperäinen puurakennus nykyisen hotellin Hämeenportin paikalla. Poikettiin syömään ja kahville.

Sattumalta kävelin ravintolan ohi ja näin ikkunassa Sillanpään kuuluisan Taatan-parran ja Heikki Jokelan, johon olin tutustunut Satakuntalaisessa osakunnassa. Poikkesin tapaamaan. Jokelan kerrottua, että olin kotoisin Tyrvästä, Sillanpää innostui: "Me satakuntalaiset olemme aina sinuja! Minä olen Eemeli!" Edelliset sinunkaupat oli tehty toista vuotta aikaisemmin Helsingin Satakuntatalossa.

Tullessani ravintolaan olivat matkalaiset jo ehtineet aterioida ja

ähkimisen jälkeen, sen teki joulupukki alta minutin oikeen keitoost. On siin vaan simmoten pariarkka.

Lujil kyl on ottanu, kun toren tunnustaa, joskus luatto joulupukkiinkin, siin on kans ilmenny järjel käsittämättömii opinkappalo, niinkun sekin, et yks ja sama pukki kerkeis jouluaatton kiärtämään koko mailman ympärs ja poikkeamaan joka huushollis. Tätä mei Jaatilan pikkulikat ihmeeltiin jo 1920-luvul, et voik se pittää paikkaas, kun joku oli nähny kotonas pukil erilaiset kampeetkin, ja Joensuun kylän pukit oli selvästäs herramaisempii. — ja mitäs huskuu sekin oli, että toisiin paikkoihin pukki ei poikennu sisäl ollenkaan muuta kun paiskas tavarat oven ravost takka jätti peräten ulos porstuan oven takan. Ja sit niinkun lita — ei yhräkän joulul lital poikennu minkäänlaist pukkii, vaikka lita asu yksin ja oli vanha.

Jonsei vääryt, niin sukkela kumminkin meitin miälestäin!

Meilä koton oli oikja pukki. Se oli Kunnari. Pukin naamarikin oli meilä ehtaa perustuatantoo, sen oli äiti itte tehny ruskjast pahvist ja solmennu pellavaisen parran ja hiilen kans vetäny silmät ja saksil suun kohran. Kun tarkemmin katotos, niin naama oli niinkun kaksinkertanen, alta se näytti Kunnarilt, päälikerros oli pukkimaisempi. Jotain tuttu oli kampepeikin. Karvalakki oli isän porilaist mallii, mut takaperin ja nurriinpäin. Ja pälsyis oli vuorit pääläpuala. SILTIKIN SE OLI OIKJA PUKKI.

Oli simmotenkin joulul, et aattoehtol meilä tuli kaks joulupukkii. Sel pukil, kun ensiin kerkis, oli säkki seljäs ja säkis isot pullapojat lapsil ja karamöllei koko ruuti. Pukki livvaatti kiiruustas ulos, mut mei mentiin pihal sen peräs ja meinnattiin juasta pukki kii. Mut pukki otti jalat allas ja pyhkäsi liiterin takan mettään pitkil loikil, parta vaan kahta pualta heilaatteli ja pompan liäpeet levis ja pussi keikus. Sinne pimjään pukki hävis. Isä tuli rappusil ja käski sisäl ja pikkasen pauhas:

— Ei pukin peräsä saa juakseen lähtee, se voi jättää ens jouluna vaikka tulemata.

Isot ihmiset sano, et se pukki oli Ruakosen Arvo. Voi olla Arvo, kun pullapojakkun oli juur kun Ruakoskan leipomii ja Ruakoska osas tehräkin niin hyvvi pullapoi-kii, ettei niin hyvvi saanu mualta mistään. "Parempii kun tehtaalaiset," sano Puustelin pojat omenii.

NIIN ET KYL TÄÄ PULLA-POIKAPUKKI OLI OIKJA PUKKI.

Sit mää pääsin alakouluun takka sanotaan, et Sirola-opistoon, kun meitin ihana opettajain oli Hilma Sirola. Siäl oli kaikkeen korkjemil oppinäytteil varustettu pukki, mitä mää olen nähny, kunnanlääkäri Niilo Heinänen, myähempi sisätautirohessori. Linkvisti oli kontitoriasas leiponu jokasel siirappiparkakkujättiläisen ja kuurruttannu makjal aineel nimen päälä. Hiano! Pukki otti ensimmäiseks mun piparkakkuin ja huusi: "Kaarinalle." Mul oli kun lyijyy punteis, mää vaan seisoot tellotin. Onneks Mäkisen Sulo pömppäs muu takkaat sen verran, et pääsin vauhtiin. Se oli mun pelatuksein.

Äiti hankkis muila joulupaketei, mut isä pääsi vähemmäl, se osti vaan äitil. Mut isäl oli siit yhest paketist enemmän harmii kun äitil kaikist muista yhteesäs. Kerran löytys äitin joulupaketti, viherjäinen villajakku, lumihankest tuvan akkunan alta, toisel kertaa taas hamekankaspaketti toi sisäl niin vahvan riiden sauhunhajun, et äiti arvas, misä isä oli pakettii piilotellu, ja sano:

— Voi voi noit miäsparkoi, kunnei niil ol mittään piironkinlaattikkoo, ei net saa mittään kätettyyt.

Mut isäl oli oma tapas ottaat kaikki ilo irki joulupukist. Kun koputus kuulus ulkoat, niin isä meni etukamarin sänkyyn seljälläs maata ja nauro, nauro vetet silmis sitä lystii, kun lapsil oli, ja kiusotte-li meittii eikä avellu parketeitas pitkään aikaan.

Kirjeen kirjoittaminen pukil oli yks hyvä konsti, millä pukki paremmin muisti, mitä panna pussiin jouluna. Mää kans rustasin parhain jälkeen oikeen tiplomaattipostii ja kysyin äitilt:

Mihes mää tän panisin, et pukki löytäis?

— Viä tonne aitan siula kanaverkkoon, siält pukki löytää, neuvos äiti.

Mää luulin, et se olikin löytäny, koskei seuraaval päivil siin ennää mittään ollu.

Tuli kevä, maa suli. Yhräl päivää kevästiin pihhaa. Mää osusin luutain kans juur kanaverkon kohral. Ja siin se oli — **maasa, mun kirjein!** Mul oli pettymyksest karhia kurku:

— Äiti, miksei pukki olkan tätä ottanu?

— Vissiin sen on postireppu ollu jo niin täys, ettei ol mahtunu. Mut lukenu se on sen ihan varmaan, lohrutti äiti.

Kysymyksii riitti pualen tusinan lapslaumas kaikellaisii.

— Ajjaaks pukki partas? kysys neljän vanha pikkuveli Juhani.

— Ei se aja, vakutteli äiti.

— Mut kuis sen parta sit on jääny tampurin pöyräl? ihmeetteli poika. Eikä äitil ollu oikeen järkeenkäypää selityst.

Naispukkei ei ol paljoo, mut meilä oli kerran. Totta puhuin se oli meidän Alma, kun oli sonnustannu ittes säkkiesliinoisiin ja pannu naamarin päähääsäs. Tää pukinasu oli poikkeeva, niin poikkeeva, et vaikka mää olin niin kipjä, et täytys olla sänkys, meinasin tukauut nauruun ja hytkyyt polstarist läpitten, kun mää en ollu ennen mittään niin hullunkurist nähny. Ja sit mää parantusin oikeen äkkiin.

NIIN ET ALMA SE VASTA OIKJA PUKKI OLIKIN.

Pukin homma on hyvä homma, sanoiskos et terapeuttinen. Huanoo ei ol kun se, et tullee helpostain hiki ja umpinainen olo naamareis ja pälsyis.

Entinen miäs ainakin tykkäs, kun sitä pyytettiin joulupukiks. Varmuren vuaks se pani jo ennen joulul lehten ilmoituksen:

"KAIKENLAISTA PUKITUSTA SAATAVANA."

Se vanha Talosen likka Jaatilast.

Riimittelyä

Vipis vain ne viikot vierivät. Aamusta iltaan pakolliset kuviot ilman suurempia muutoksia. Kaikki käy jo rutiinilla.

Nämä kesäleirit ovat tarkoitettut nuorten virkistysviikoiksi pitkän talven koulupaineen jälkeen. Täällä huokaistaan huolet pois ja rentoudutaan. Samalla kerätään uutta voimaa tulevia tehtäviä varten.

Kevyttä, mielekästä toimintaa täytyy kuitenkin olla leikin ja liikunnan lomassa.

Pelkkä televisioon tuijottaminen on lamauttanut ja turruttanut monen nuoren aloitekyvyn ja itsenäisen omatoimisuuden.

Tuikki yrittää näillä leireillä aktivoida nuoria hyvien harrastusten pariin. Täällä ei tuijoteta kuva-ruutuun, eikä liioin kunnella radiota. Yhteisissä nuotioilloissa saa jokainen vuorollaan esiintyä vapaasti ja tuoda julki mielipiteensä kaikkien kuultavaksi. Yhdessä sitten keskustellaan, ratkotaan pulmia ja ongelmia.

Aluksi monet ovat hyvin arkoja ja ujoja, mutta esiintymisvarmuus kasvaa kerta kerralta.

Annukka oli tuonut viulunsa mukanaan leirille. Kristiinalla oli myös oma soitin, huilu. Soittimet olivat ahkerassa käytössä. Ne loivat tunnelmaa nuorisoihiin. Näillä säestettiin myös laulajatyttöjen esityksiä.

Näin suuresta tyttöryhmästä voi löytyä yksilöitä, joilla on jokin erikoishobby. Tuikin korvaan kuiskattiin, että ryhmässä oli kaksi runotyttöäkin.

— Sehän on mielenkiintoista. Saavatkin sitten siintyä seuraavassa nuorisoihlassa, Tuikki tuumi.

Koska pitkään oli jatkunut saateeton kausi, oli syytä olla varovainen. Laitoimme pienen nuotion rantaan ihan veden rajaan, ettei tulipalon vaaraa tarvinnut pelätä. Kipinävartijat istuivat vesikauhat kädessä nuotion vierellä.

Lauloimme aluksi Nuotioaulun. Sitten Tuikki kertoi ilahtuneensa siitä uutisesta, että leirillä oli tänä kesänä kaksi runotyttöä.

— Leena olepa hyvä ja anna kuulua!

— Voinhan yrittää. Tuskin siinä onnistun, Leena epäili.

— Älä kainostele! Kyllä sä osaat.

— Eikä yrittänyttä laiteta.

— Ai — mihin?

Syntyi naurunremakka, kun Leena ei hoksannut kyseistä sananpartta. Sitten hän ilmeikkäästi lausui runonsa:

— Leirillä on hauskat päivät.

Kouluhuolet taakse jäivät.

Täällä kelpaa sauna,

polskutella aalloissa.

Askarrellaan kaikenmoista,

täällä oppii yhtä, toista.

Virkki meitä paimentaa,

ettei voro tulla saa.

Yllinkylin ruokaa saamme.

Ilot, surut tasan jaamme.

Leirilaulut lauletaan,

päivät liikuu nopeaan.

Johtajamme Tuikki, Aikki,

Kivat pimut yhtä kaikki!

Leena sai raikuvat aplodit. Ja naurun hyrinä säesti niitä.

— Sehän oli omaperäinen.

— Hauskakin!

— Kirjoititko sen täällä?

— Kyllä - - täällä leirillä.

— Salaa se sen on tehnyt.

— Eihän! Kyllä te näitte, kun kirjoitin.

— Oletko, Leena, aikaisemmin

runoillut?

— Hiukan silloin tällöin.

— On Leenan runo julkaistukin, Mirkka paljasti.

— Missä?

— Nuorten Päivässä.

— Sehän lupaavaa. Leenasta tulikin sitten tämän leirikesän runotyttö, vai mitä?

— Kannatetaan! kuului tyttöparvesta.

— No hyvä! Laitapa meille sitten oikein oma leirilaulu. Saat sovittaa sanat johonkin tuntemaasi sävelmään, koska meillä ei ole säveltäjää leirillä — vai onko?

— Ei tunnu olevan.

— Sitten kuullaan se toinen runo. Virpi, ole hyvä!

Virpi vetäytyi koivunlehvän suojaan ja lausuu:

— Metsälähteen tummaan kalvoon

taikakukka kuvastuu.

Hennon kukan suojana on vehmas piilipuu.

Nukkuu kukan kuvalla

lumottuna prinsessa.

Kohta prinsä Kaukomaan

laukkaa tänne ratsullaan.

Silloin taika laukeaa.

Prinsessalle somimmalle

linnan portit aukeaa.

Pitkä hiljaisuus. Sitten Tuikki:

— Siinä oli tunnetta ja myös omaperäinen ote. Mitäs arvellette tytöt? Palauttikko se mieleenne jostain ennen kuultua?

Ei tainnut palauttaa, koska kaikki vaikenivat. Minusta se oli romanttinen ja yllättävä suoritus, arvelen.

— Jännä se oli. Minulla vilistivät elohiiret pitkin selvää, Riina tunnusti.

— Mikä se sellainen piilipuu on? Imppa kysyi.

— Se on salava, koristepuuna

Ritva Helminen työpaikkansa ovella.

Peltotyökaluja on nykyisellään yli museon tilojen ja osaa niistä joudutaan säilyttämään erillisessä varastossa Härkälässä. Somero-Seuran haaveena onkin kokonaan uuden rakennuksen rakentaminen peltotyökaluja varten. Nykyiselläänkin navetanvintillä on edustettuna peltokoneiden koko skaala. Vuosittaisen käyttöjärjestyksen mukaan ne ovat järjestettyinä aina äkeistä auroihin. Museon ehkä harvinaisin vehje löytyykin juuri peltotyökoneiden joukosta, nimittäin kuudesta kahdeksaan hevosen vedettävä salaojakone. Toista samanlaista saa lähteä haeskelemaan peräti Pohjanmaalta saakka. Pääosa museoille tulevista lahjoituksista on hyväkuntoisia, joidakin tosin joudutaan korjailemaan. Korjaajat tulevat kuitenkin usein kaukaa ja ottavat kovan taksan työstään. Viimeisin lahjoitus museolle on Sainion perikunnalta saadut kirjansitomisvälineet.

Museonhoitaja hoitaa myöskin matkamuistojen myynnin. Känkäsen Kyllikki pitää kahvilapuolta. Mekkopitäjäläisnuket ja pikkuhärrät tekevät hyvin kauppaansa. Parin vuoden takaisesta neljästäsaadaasta poltetusta tervalitrasta riittää vahvaa tavaraa pieniin ja isoihin pulloihin. Ihmelääkettä, vaivaa kuin vaivaa avun tuovaa ainetta sisältävän pullon etiketissä lukee "hautaterva" ja sekös se saa ulkomaalaisten päät pyörälle. Kummallisia nuo suomalaiset, kun tarvitsevat moista litkua vielä hautaansakin...

Ritva ja Esko pitävät molemmat työstään museossa, he ovat siitä innostuneita ja suhtautuvat koko touhuun kuin harrastukseen ikään. Somerolaisilla on onni omistaa hieno ja omaleimainen museo, joten olkaamme siitä ylpeitä ja tuntekaamme se omaksemme. Meidän omasta menneisyydestämme on kyse.

Museon esineitä pitäisi joskus kokeilla. Puulusikka ei varmaan tuntuisi hauskalta suussa, mutta koivuvispilä voisi antaa uuden aromin kermavaahdolle. Oksanhaarukkahärkki lienee edelleen paras taikina-sekoitin. Riutan torpasta valokuvannut Olavi Virtanen.

seurakunnalla ollut.

Leimanin kuoltua kirkon toiminta lakkasi. Tehdasseurakunnan ripikirjat ulottuvat vielä vuoteen 1819, mutta myöhemmät tiedot tehtaalaisista ovat taas Someron emäseurakunnan kirkonkirjoissa. Kirkkosali muutettiin maalliseen käyttöön ja sitä pidettiin tästä eteenpäin varastona. Entinen kirkkorakennus paloi raivoisassa tulipalossa toukokuussa 1833 yhdessä muun lasitehdasyhdyskunnan sekä läheisen. Sillanpään kylän talojen kanssa. Vain Ävikin kartanon päärakennus säilyi tuulen yläpuolella sijainneena tulelta. Senkin seiniä oli täytynyt ruiskuttaa vedellä, jottei tuli olisi tarttunut niihin.

Kirkon kivijalka on yhä säilynyt. Sitä on hieman jatkettu Paimionjoen suuntaan. Sen varassa sijaitsee nykyään viime vuosisadanvaihteessa valmistunut rakennus, jonka toista päätä on käytetty vaunuliiterinä ja toista työväen asuutiloina.

Muovikopassa kaljapullojaan kolisteleva ei tiedä mitään paremmista materiaaleista, joilla arvokasta lasipulloaan voi suojata, Ävikin mahapullo tuohikorissaan.

TAINA RÄYHÄNTAUSTA II A

Museonhoitajana Somerolla

Oli lokakuun loppu, pohjoispuhuri ravisteli takinliepeitäni ja syksyn ensipakkanen nipisteli korvannipukoitani, kun suunnistin kohti määränpäättäni hämärtyvässä illassa. Vihdoin tiesin olevani perillä ja painoin jähmettyneellä peukalollani ovikelloa. Ritva ja Esko Helminen sekä perheen viisivuotias kuopus Bellakissa ottivat punanenäisen reporterialun lämpimästi vastaan. Minut johdatettiin keittiön pöydän ääreen, avasin lehtiöni ja valmistauduin oppimaan aimo annoksen uutta ja mielenkiintoista museonhoitajan työstä ja Someron torppamuseosta yleensä.

Ritva ja Esko Helminen muuttivat Somerolle 28 vuotta sitten Satakunnasta. Molemmat kävivät töissä meijerissä, mutta koska Ritvan talkkarinhomma ei vienyt hänen kaikkea aikaansa, lupautui hän kuusi vuotta sitten museonhoitajaksi Someron museoon. Museoympäristö esineineen oli tuttua entuudestaan, olihan Ritva kotoisin maaseudulta. Esko kertoo tekevänsä museohommia vaimonsa rinnalla ”vihtorina” aina kun aikaa liikenee.

Museonhoitajan työ on paljolti vieraiden opastamista, kertomista museosta ja sen esineistä. Vieraita tulee joskus hyvinkin kaukaa, Pohjoismaiden lisäksi on vieraskirjaan ilmaantunut nimiä aina Saksasta, USA:sta, Kiinasta ja Hong-Kongista saakka. Mieleenpainuvimmat vieraat tulivat kuitenkin Sveitsistä kolmisen vuotta sitten. Sanakirjan ja käsimerkkien avulla selviteltiin somerolaista historiaa. Myöhemmin on sveitsiläinen perhe muistanut Helmisiä lähettämällä valokuvan, joulukortteja ja suklaata. Toki suurin osa museonkävijöistä on supisuoma-

laisia, turisteja ja paikkakuntalaisia. Vilkkain kausi sijoittuu kesälämpimille kesä-heinäkuuhun. Viime kesän unelmasäät houkuttelivat kaikkiaan lähes parituhatta vierailijaa. Työnäytökset ja erilaiset juhlat, kuten pitäjäpäivät ovat olleet erityisen suosion kohteena. Retkikuntia koululaisista eläkeläisiin saapuu matkojenkin takaa. Johtuneeko museon sijainnin oivasta maineesta Härkätien varrella, että ihmiset ovat erityisen kiinnostuneita Ollonqvistin Voiton tekemästä puisesta ja iestä niskasaan kantavasta härkäparista. Pihamaalla lepäävät oikeaa aikaa — tosin kesäisinkin talviajassa pitäytävää — näyttävä aurinkokello vuodelta 1881 ja muinainen uhrikivi ”Kultelan kuppikivi” keräävät huomiota osakseen. Mahtava harakkatuulimylly kääntää katseet eikä museonkävijä myöskään jätä kurkkaamatta ”entisaikain monitoimitaloon” savusaunaan, josta ihmisen elon taival alkoi ja jonka paareille se myös aikanaan päättyi. Niin ikään on museonhoitajalla paljon kerrottavaa itse päärakennuksesta Riutan torpasta kolmine huoneineen ja luhdistaliha- ja jauhopuoreineen. Luhdisa voi myös tutustua vaatepuoleen, yläkerrassa nimittäin ovat esillä rohdinmekot, pitsiessut, aito Someron naisen kansallispuku ja lammasnahkaiset fällyt. Museon alueelta löytyvät lisäksi härkäpiahto, lato, aitta, talli, pihattorakennus, riihi, paja ja vinttikaivo. Kahden kilometrin päässä on lisäksi asuttava satavuotias savupirtti, joka on kotoisin Hattulasta. Sitäkin Helmiset ovat valmiita tarpeen tullen esittelemään.

Entisaikojen esineistöä on museolle saatu ja jatkuvasti saadaan lahjoituksina, harvoin niitä joudutaan varsinaisesti etsiskelemään.

viljelty pajunsekainen puu, Tuikki selitti.

— Näitkö jossain tuollaisen puun ja lähteen? tytöt kyselevät.

— Tuolla se on metsässä.

— Ihanko totta?

— Mitä minä sitä narraisin?

— Huomenna mennään joukolla sitä katsomaan.

— Tunnelma senkun tihenee. Mistä sellainen salava on sinne joutunut? Kaisa kyselee.

— Kerrotaan siinä rinteellä aikoinaan sijainneen luostarin. Onhan sieltä löydetty muitakin erikoisia puu- ja pensaslajeja.

— Siemen on tuulen tai hyönteisten mukana kulkeutunut metsään, Tuikki selittää.

Asia käy yhä salaperäisemmäksi. Se näkyy jo kaikkien silmistä. Sitten Tuikki kysyy:

— Tiedättekö, tytöt, miksi sitä tekoa nimitetään, jos ottaa esimerkiksi toisen runon ja kirjoittaa alle oman nimensä ja antaa sen vaikka jollekin lehdelle julkaistavaksi?

— Sattuuko sellaista?

— Sattuu lasten kesken, mutta joskus aikuistenkin.

— Ei me tiedetä.

— Se on plagiaatti, kirjallinen varkaus.

— Ihanko varkaus?

— Kyllä! Varkaus siinä kuin muunkin toisen omaisuuden pihminen.

— Voidaanko siitä rangaistakin?

— Hyvin voidaan. Ainakin, jos asia menee oikeuteen.

— Täällä leirillä oppii jos jotakin. En ole tuollaistaan ennen kuullut.

— Oppia ikä kaikki, sanoo sanparsari.

Kuin silloin ennen

Lapsuuden postikortit virittämään meidän keski-ikäisten joulutunnelmaa.

Kotiseutuvuosi

Somero-Seura kiittää

Kuluneen vuoden aikana on Somero-Seura saanut seuraavia lahjoituksia

Sulo Haaga: vuonna 1912 valmistetut fällyt.

Jari Kilma: malkuri ja kaira.

Pirkko Hyytiäinen: opetusmateriaalia koulumuseon kokoelmiin.

Eva Jokinen: 8 kpl piirustuksia.

Sainion perikunta: Viljam Sainion tekemät kirjansitomisvälineet, joita on käytetty mm. Someron 4H-yhdistyksen järjestämällä kirjansitomiskursseilla.

Pauli Koskinen: kolme valokuvaa vuodelta 1955.

Georg Haggren: Luusta valmistettu koristeltu hihnanjakaja, Suomen maanviljelijäintalon piirustukset vuodelta 1920, ja näiden lisäksi vanhoja maatalouskoneita. Matti Maasilta: pärehöylän siiva. Valokuvaaja Reino Vesander: valokuvasuurennus vuoden 1987 pitäjänpäiviltä.

Heikki Kärri: mehupuristin soke-rijuurikkaita varten ja muita maatalouskaluja.

Raija ja Erkki Rasila: Kalle Männistön keramiikkaa.

Kyllikki Kujanpää, Tapio Horila, Voitto Ollonqvist: valokuvia ja kuvien tekstitystä.

Esko Helminen ja Reino Tammi: koulujen museopäivän havaintoesityksiä ja esittelyä, Tanja Rasila: koulumuseon esittelyä, Jenni Torkkomäki: savupirtin esittelyä. Arvo Kankare: savea koulujen museopäivää varten.

Matti Virtaperko, Heikki Sariola, Vesa Saksa, Tero Pirttilä, Risto Lindberg, Markku Ojala, Markku Kämi ja Mauri Kämi: Suvihävinäviikon heinäniittotalkoiden hevos- ja traktorivetoisten heinäniittokoneiden ajo museon pihalle ja esittely.

Tuulikki Pirttilä ja tanhuajat, Ensio Männistö, Erkki Aalto ja muut kulkueeseen osallistujat: vaikuttavan kulkueen järjestämisen ja toteuttaminen.

Heinäniittotalkoiden talkooväki: päivän talkootyörupeama. Tuulikki Pirttilä, Eero Koskinen, Nella Sariola, Anu Jaakkola-Andersson: yhteislaulujen johtaminen. Tuulikki myös monista tanhuista kiitos, samoin tanhuajille. Ritva Helminen ja Kyllikki Känkänen: talkootarjoilun järjestämisen.

Antti Mäkilä, Matti Virtaperko, Reijo Mattila, Eino Lähteenkorva, Pentti Heinonen, Voitto Ollonqvist, Bruno Aalto, Ritva ja Esko Helminen, Seppo Kemppainen, Mauri Kämi: peltotyökalukokoelman uudelleenjärjestely- ja siirtotalkoot.

Bruno Aalto, Voitto Ollonqvist, Juhani Talonen, Mauri Kämi: maatalouskoneiden keräilytalkoota.

Ritva Helminen ja Kyllikki Känkänen: Varsinais-Suomen museopäivien voileipien tekoa ja kahvin kaatamista.

Onerva Ollonqvist ja Eeva Syrjä: kotijuustojen teko museopäiviä varten.

Bruno Aalto, Eino Lähteenkorva, Seppo Kemppainen, Olavi Virtanen: Sjöblomin varastossa olevien maatalouskoneiden luottelointitalkoon.

Bruno Aalto ja Eino Lähteenkorva: Somero-Seuran kesäretken järjestäminen.

Eeva Haapala: koulumuseon siivousta ja esittelyä.

Someron Osuuspankki ja Someron Säästöpankki: kokoustilojen antaminen Somero-Seuran käyttöön.

Kiitos kaikille Someron Joulun tekijöille, siihen kirjoitaneille ja tekemiseen sekä markkinointiin osallistuneille.

Kiitämme lämpimästi kaikkia lahjoittajia ja samalla kaikkia muita Someron-Seuran toimintaa tukevia ja toiminnassa mukana olleita sekä yksityisiä että yhteisöjä, erityisesti Someron kuntaa Somero-Seuran työn tukemisesta sekä Someron seurakuntaa, Somero-lehteä ja Somerpainoa hyvästä yhteistyöstä.

Onnea vuodeksi 1989.

oli maisteri Lars Leiman (1728—1775). Vuonna 1760 maisteriksi valmistunut Leiman oli seuraavana vuonna tullut Somerolle kotiopettajaksi Depongien lapsille. Koska maassamme oli vain harvoja kouluja, oli tavallista, että säätyläiset palkkasivat jonkun ylioppilaan lapsilleen opettajaksi. Ehkä jo kotiopettajana toimiessaan Leiman oli aloittanut papin tehtävien hoitamisen tehtaalla. Kun Leiman oli vuoden ajan ehtinyt opettaa Depongien lapsia, vihki piispa Mennander hänet 21. 9. 1762 papiksi, jonka jälkeen hänestä tuli virallisesti Ävikin lasitehtaan ruukinsaarnaaja. Ruukinpatruunan lasten opetus kuului hänen tehtäviinsä varmasti tämän jälkeenkin. Paria vuotta myöhemmin Depong yritti saada Leimanin Someron pitäjänapulaiseksi, mutta muut seurakuntalaiset eivät tähän taipuneet, vaan valitsivat apulaispapikseen kirkkoherra Carl Zidbeckiä (1712—1776) jo monta vuotta avustaneen Georg Doman-

derin (1728—1798). On vaikea sanoa, yrittikö Depong tukea ruukinsaarnaajaansa urallaan eteenpäin vai oliko hänen tarkoituksensa säilyttää tehtaanpapiin ylläpito koko Someron seurakunnan kannettavaksi. Leiman viipyi Ävikissä vuoteen 1774, jolloin hän siirtyi Prunkkalan saatuaan sieltä kappalaisen viran.

Uudeksi papiksi tuli Ävikin jo v. 1745 papiksi vihitty Marcus Lagerlund v. 1775. Hän saarnasi ruukin seurakunnalle aina kuolemaansa asti v. 1789. Ainakin 1770- ja 1780-luvuilla asuivat papit ruukin maihin liitetyn Jurvalan kartanon rakennuksissa. Ruukin taholta hoidettiin papin asunnon kunnossapito. Kolmas pappi Ävikissä oli Anders Gustaf Lönnroth (1761-1818). Hän oli tullut ylioppilaaksi v. 1777 ja lasitehtaalle hän tuli piispan vastavikkinä nuorena papina v. 1790. Lönnroth asettui Äviin pysyvästi ja v. 1799 hän nai lasinpuhaltajan tyttären Anna Waltzenin (s. 1778).

Papeista ainakaan Lönnrothin taloudellinen asema ei liene ollut järin kehuttava, sillä v. 1800 hänet

mainitaan köyhäksi. Ruukinsaarnaajat olivat riippuvaisia tehtaanpatruunasta, ja heidän asemansa oli kaukana rikkaiden kirkkoherrojen vauraudesta. Sosiaaliselta asemaltaan maamme ruukinsaarnaajat kuuluivat alempaan papistoon. Ävikin papeista ainoastaan Leiman ylsi edes kappalaiseksi asti.

Kun Lönnroth v. 1818 kuoli, sammui samalla koko seurakunnan toiminta. Lasitehtaan parhaat päivät olivat takanapäin eikä silloisella johtajalla ollut Depongien tarmoa. Ävikilaisten oli jälleen kuljettava kirkonkylään asti kuulemaan jumalanpalvelusta. On luultavaa, että ainakin pääosa autonomian aikaisesta lasitehtaan väestä osasi suomea niin hyvin, ettei ruotsinkielisillä saarnoilla enää ollut samaa tarvetta kuin puoli vuosisataa aiemmin.

Kirkkorakennukset

Ävikin ensimmäisestä kirkosta ei tiedetä mitään. On mahdollista, ettei mitään erillistä kirkkosalia ole tällöin vielä ollut. Kenties jumalanpalvelukset pidettiin jossakin ruukin päärakennuksen salissa, kuten Teijossa tehtiin ennen kuin sinne rakennettiin erillinen kirkko. Lönnrothin aikaisesta kirkosta on sen sijaan säilynyt perusteellinen kuvaus. Tämä kirkko oli rakennettu v. 1798 lasihteistä hieman länteen. Rakennuksen pohjoispääty ja siihen liittynyt päädyn korkuinen kellotapuli olivat aivan kiinni Hämeen härkätiessä. Paimionjoesta oli kirkolle matkaa vain noin 30 metriä.

Rakenteellisesti kirkko oli varsin omaperäinen. Rakennus oli kaksikerroksinen ja se oli tehty hirrestä kivijalan varaan. Kooltaan se oli 42,5 kyynärää eli noin 24 metriä pitkä ja 12 kyynärää eli noin 7 metriä leveä. Korkeutta oli katonharjasta laskettuna noin 9,5 metriä. Katto oli päällystetty tuohon aikaan yleisesti käytetyllä lauta- ja tuohikatteella ja seinät oli sivelty pikiöljyllä ja kimröökillä. Yläker-

rassa oli kirkkosali. Alakerta oli sisustettu maalliseen käyttöön neljäksi makasiiniksi, joiden alla oli kolme muurattua ja viemäroityä kellaria. Vielä viime vuosisadan vaihteessa tiedetään jotain näistä käytetyn kartanon viinikellarina. Kenties jo tehdasseurakunnan toiminnan aikana palveli joku kellareista ehtoollisviinien säilytystilana. Alakerran makasiineista toimi osa raaka-ainevarastona ja osassa säilytettiin tehtaalla valmistettua lasitavaraa.

Rakennuksen yläkerta oli sisustettu kirkoksi. Siihen kuului kuoreineen 22,5 metriä pitkä kirkkosali ja pieni vain parin metrin levyinen sakaristo. Salin korkeus oli vajaat neljä metriä. Kuorinosuus kirkkosalin pituudesta oli runsaat neljä metriä. Kirkon sisäkatto oli laudoilla paneeloitu. Kirkkosalissa oli yhdeksän ikkunaa, joissa oli suuret ns. ranskalaiset ruudut. Toisella sivulla salia oli 27 ja toisella 29 penkkiä. Erikseen oli tehtaan arvokkaimmille ihmisille kuorissa neljä punaisella kankaalla verhoiltua penkkiä. Samalla tavoin oli verhoiltu myös runsaat kaksi metriä korkea saarnatuoli. Alttaritaulun kehykset oli kullattu ja taulu oli kooltaan noin 75 X 95 cm. Taulun aiheista tai tekijästä ei ole tietoa. Alttaritaulun alla oli noin 75 cm korkea alttaripöytä. Kuoriosan erotti muusta kirkkosalista noin 75 cm korkea aita, jossa oli 30 sorvattua pylvästä. Tämä aita oli verhoiltu karmiininpunaisella kankaalla, jota oli koristettu hopealangalla. Pienessä sakaristossa oli papilla käytössään pöytä ja kolme tuolia.

Kirkon irtaimistosta on säilynyt joitakin tietoja. Kirkkosalissa oli numerotaulu vierrenveisuuta varten. Ehtoollisliina oli tehty ruusunpunaisesta silkkisarssista ja kolehtihaavi mustasta, hopeareunuksella varustetusta sametista. Haavissa oli messinkinen kello, jolla voitiin muistuttaa saarnankuulijoita antamaan oma osansa kolehtiin. Kaksi kertaa vuodessa kannettiin kolehti korvaukseksi niille lasinpuhaltajille, jotka hoitivat lukkarin tehtäviä kirkossa, sillä omaa lukkaria ei

Someron kolmas seurakunta Åvikin lasitehtaan kirkon vaiheita

Somerolla on nykyisin kaksi eri seurakuntaa: Someron ja Somerniemen seurakunnat. Emäseurakunta, Somero, on perustettu jo keskiajalla. Somerniemeläiset saivat v. 1682 oman kappelikirkkonsa, joka sittemmin on erotettu vanhasta emäseurakunnasta. Näiden kahden lisäksi toimi pitäjäsämme yli 50 vuoden ajan kolmaskin seurakunta, sillä vv. 1762—1818 oli Åvikin lasitehtaalla oma ruukinsaarnaaja.

Tarve saada oma pappi

Monilla maamme rautaruukeilla oli jo 1600-luvulta alkaen ollut oma ruukinseurakuntansa. Näiden saarnahuoneista ovat tähän päivään asti säilyneet mm. Inkoon Fagervikin sekä Perniön Kosken ja Teijon ruukinkirkot. Ruotsin lasitehtaista ainakin Skånessa sijainneessa Henrikstorpissa lienee ollut ruukinsaarnaajia jo 1700-luvun alkupuolella. Sekä kirkko että valtio ja usein myös säätyläiset kiinnittivät kansalaisten siveelliseen tasoon ja erityisesti sielunhoitoon Ruotsin vallan ajalla nykyistä paljon enemmän huomiota. Ruukinpatruunoiden suhtautuminen alaisiinsa oli usein ankaran, mutta huolehtivan isällinen. Ylläpitämällä ruukinsaarnaajaa hän saattoi pyrkiä kohottamaan tehdasyhteisön moraalista tasoa, papin ja kirkon läsnäolo ohjasi yhdyskunnan jäseniä pysymään siveellisen elämän kaidalla polulla.

Åvikin lasiruukki oli 1760-luvulta tultaessa osoittautunut tuottavaksi yritykseksi ja vakiinnuttanut asemansa valtakunnan lasitehtaiden joukossa. Ruukkiihteisö oli kasvanut melkoiseksi ja tehdasta laajennettaessa se kasvoi edelleen. Enimmillään Åvikissa oli työntekijöitä ja heidän perheisiinsä kuulu-

via noin 350 henkeä. Vielä 1760-luvun alussa ei väkimäärä ollut näin suuri. Someron kirkolle oli matkaa yli kymmenen kilometriä, ja suuri osa työntekijöistä oli ruotsinkielisiä. Kirkonkylän jumalanpalvelukset pidettiin suomeksi — pitäjäläisten valtaosan kielellä, jota monet lasitehtalaiset eivät ymmärtäneet. Vain muutama kerta vuodessa kirkossa pidettiin pitäjän säätyläisille ja lasitehtalaisille oma ruotsinkielinen saarna. Ripin ja Herran ehtoollisen he saivat nauttia omalla kielellään aina sitä halutessaan.

Etenkin lasinpuhaltajat olivat kaivattuja ammattimiehiä millä tahansa lasitehtaalla. Koko tälle ammattikunnalle oli tyypillistä suuri liikkuvuus, joten tehtailijoiden oli pyrittävä järjestämään puhaltajien olot niin hyväksi, etteivät he lähtisi parempien olojen houkuttelemina muualle. Niinpä Depong oli joutunut kustantamaan 1750-luvun alussa erälle katoliselle puhaltajames-tarille edestakaisen matkan Tukholmaan, jotta tämä voisi osallistua uskonsa mukaiseen ehdoolliseen. Samainen puhaltaja oli jo aiemmin ruotsalaisella Koston tehtaalla ollessaan saanut nauttia vastaavista Tukholman matkoista. Luterilaisille tehtaan työntekijöille voitiin taata sielunhoito heidän ymmärtämällään kielellä perustamalla oma ruukinseurakunta. Tämä tapahtui vähän ennen tehtaan ensimmäistä suurta laajennusta, joten on mahdollista, että lasinpuhaltajille järjestetyllä hengenravinnon tarjonnalla pyrittiin osaltaan houkuttelemaan uutta ammattitaitoista työväkeä Somerolle. Sielunhoidon merkitystä ainakin osalle lasinpuhaltajista osoittaa jo, että he hoitivat Åvikissa lukkarin tointa.

Kun Åvikissa oli pappi omasta takaa eikä enää tavinnut kulkea yli kymmenen kilometrin matkaa Someron kirkolle, voitiin kirkollinen

toiminta sovittaa lasihyttien rytmiiin. Pitkiin kirkkomatkoihin kuulunut aika voitiin nyt käyttää toisin. Työn tahdin lasihytissä määräsi kokonaan lasinsulatus. Raaka-aineiden sulatus kesti kauan, uuneista riippuen jopa useita vuorokausia. Kun raaka-aineet olivat sulaneet juoksevaksi lasiksi, oli lasinpuhaltajien aloitettava työnsä kellonajasta tai viikonpäivästä riippumatta. Yhteen menoon heidän oli valmistettava koko sulatuserästä lasiesineitä. Esimerkiksi ruotsalaisella Koston tehtaalla, josta Åvikin ensimmäiset puhaltajat olivat pääosin tulleet, ehdittiin viikossa tehdä vain kaksi tai kolme sulatusta. Lasitehtaalla, jossa uunit paloivat vuorokaudet ympäri, ei juuri voitu noudattaa kirkon määräyksiä työnteosta, vaan usein oli pyhäisin-kin työskenneltävä. Kirkko ei aina ymmärtänyt tällaista. Niinpä paikallinen rovasti haastoi Ruotsissa kerran Henrikstorpin lasitehtaan koko työväen kärkeä, koska se oli tehnyt työtä sapattina.

Ei siis ole ihme, että ruukinpatruuna Jacob Reinhold Depong (1717—1788) ja tehtaan toiset omistajat, turkulainen suurkauppias Jacob Bremer (1711—1785) ja Teijon rautaruukin patruuna Johan Jakob Kijk (1706—1777) päättivät hankkia tehtaalleen oman papin. Kijkin johtamalla Teijon tehtaalla oli jo 1600-luvun lopulta asti ollut oma pappi ja kirkko. — Muista maamme Ruotsin vallan aikaisista lasitehtaista oli Iissä sijainneella Nybyn lasitehtaalla 1780-luvulta alkaen oma pappi, koulu ja jopa järjestys-oikeus.

Tehtaan papit

Depongin, Bremerin ja Kijkin onnistui 1760-luvun alussa saada Åvi-kiin oma ruukinsaarnaaja ja seurakunta. Tehtaan ensimmäinen pappi

Kylvökoneen selkeää kauneutta peltotyökaluja-kokoelmassa. Valokuva Sari Koivuniemi, Somero-lehti.

Oja-aura kuuden hevosen vedettäväksi.

Museoviraston myöntämän määrärahan turvin konservoi Turun maakuntamuseon konservaatto-ri Sven Salonen peltotyökalukokelman maatalouskoneita kesäkuussa. Kuvassa Sven Salonen itseluovuttavan vieressä. Valokuva Olavi Virtanen, Somero-lehti.

Uusittuun peltotyökaluja-kokoelman näyttelyyn tutustumassa pikkupappilan kivinavetan vinnillä vasemmalta Konsta Luhtala, Arto Luhtala, Tuula Kämi, Pentti Rauhaniemi, Rauno Kylliäinen ja Seppo Kempainen. Valokuva Sari Koivuniemi, Somero-lehti.

Kaarin Lehtonen Turun maakuntamuseosta Seppälän talon pihalla dokumentointitietoa tarkistamassa. Selin talon emäntä. Valokuva Seppo Kempainen, Somero-lehti.

"haltioille" tai "maahisille" säilyi aina viime vuosisadalle saakka. Järvialueella vietiin kuppeihin kevään ensimmäisestä kalansaaliista keitettyä kalaa pyyntionnen varmistamiseksi.

Naapurimaistamme ainakin Virossa ja Ruotsissa ovat kuppiki-viuhrit olleet käytössä.

Näin kertovat kuppikivistä arkeologit. Mistä sitten Kultelan kuppikivi oli tullut Ruusilan kohdalle maantiehen? Varmaa näet on, ettei kivi ollut alkuperäisellä paikallaan, vaan että se oli jostakin tuotu kuopan täytteeksi tietä tehtäessä tai korjattaessa sen jälkeen, kun kiven alkuperäinen tarkoitus oli jo unohtunut. Rouva Jenny Teränen (o.s. Roos, s. 1895), jonka lapsuudenkoti Ruusila oli, ei tiennyt kivistä mitään. Olettaisi, että lapset, jotka liikkuvat ja leikkivät "lähellä maanpintaa", olisivat kiinnittäneet huomionsa kiven syvennyksiin.

Rouva Teränen kertoi, että mäki, johon Ruusila on rakennettu, on nimeltään Tapomäki (nimen pi-

täisi johtua humalaviljelyksistä, tapoista) ja että mäellä on ollut ennen paja. Edelleen hän muisteli kuulleensa herastuomari Nikolai Kallio -vainajalta (s. 1871), että Lukumiehen talo, joka jakautui 1822 Yli- ja Ali-Lukumieheksi, sijaitisi muinoin Tapomäen ja Härkä-tien välisellä alueella. Olisikohan uhrikivi kuulunut Tapomäen sepälle tai vanhan Lukumiehen talon asukkaille?

Kuppien määrä uhrikivissä vaihtelee. Niinpä Kerkolan Mäkilampolasta v. 1985 löydettyssä kivessä on 13 kuppia. Kaarinan Kuuselas-ta löytyi tämän vuoden toukokuussa 14-kuppinen kivi (jonka löydöstä oli Helsingin Sanomissa neljän palstan uutinen). Kuppeja saattaa olla joskus yksi, joskus toistasataa.

Voi olla merkitystä — tai yhtä hyvin voi olla olematta — myös sillä seikalla, että Kultelan kuppikivessä on seitsemän koloa. Seitsemän on ollut antiikin korkeakulttuuristen kansojen pyhä luku ja germaanisten kansojen onnenluku. Suomalaisessa kansanperinteessä seitsemän esiintyy merkkilukuna taikatavoissa, varsinkin parannustaioissa, loitsuissa, uskomuksissa, saduissa, sananparsissa jne. (Esim. maailman seitsemän ihmettä, seitsemän kuolemansyntiä, seitsemän unikekoa, seitsemäs taivas, seitsemän penikulman saappaat, seitsemän on valhettelijan luku.)

Saman vuoden heinäkuun 6. päivänä siirsimme löydökseni Vilho Lukumiehen ystävällisesti avustamana Kultelasta Someron torpparimuseon pihaan. Siellä se on ehtinyt olla jo 15 vuotta ihmisten ihmeteltävänä. Muutamat ammattiarkeologitkin ovat siihen tutustuneet ja todenneet, että aito uhrikivi se on.

Kirjallisuutta:

Uno Harva,
Suomalaisten muinaisusko.
Helsinki 1948.

Matti Huurre,
9000 vuotta Suomen esihistoriaa.
Keuruu 1979.

Kuppikivi museon pihassa. Kivi oli löydettyäessä halki. Valokuvannut Ann-Mari Aura 1973.

Someron museon kuppikivi

Toukokuun 29. päivän iltana 1973 satoi. Sateen hieman tauottua lähdin tavanomaiselle kävelylenkilleni, tällä kertaa Kaislarannasta Kultelaan päin Hirsjärven tien suuntaan. Hurrin talon kohdalla käännyin vasempaan sille tielle, joka yhdisti Hirsjärven tien Härkätiehen. Tultuani silloin jo edesmenneen savenväljän Einar Roosin talon Ruusilan kohdalle kiintyi huomioni tien pinnassa laakeaan kiveen. Olin vuosien mittaan patikoinut samaa tietä kymmeniä kertoja, mutta aikaisemmin en ollut huomannut tiellä mitään erikoista. Mutta nyt oli silmiini osuneen kivenpinta sateesta kiiltävä, ehkä valaistuskin oli edullinen, niin että kivessä näkyi selvästi seitsemän kolmeen riviin koverrettua syvennystä. Ne olivat täynnä kiven väristä savea ja hiekkaa, joten syvennyksiä kuivalla säällä oli vaikea huomata, etenkin kun kiven pinta oli täysin tien pinnan tasalla.

Ajattelin heti, että kysymyksessä täytyy olla muinainen uhrikivi, ns. kuppikivi.

Kuppikivet saattavat olla peräisin rautakauden kalmistoista noin vuosilta 100 — 1000 jKr, jolloin niitä on käytetty vainajien palvontaan. Vainajille uhrattiin, jotta he pysyisivät suopeina ja edistäisivät suvun hyvinvointia ja onnea. Mutta kuppikiviä on löydetty myös seuduilta, joilta ei kalmistoja tunneta. Myöhemmiltä ajoilta tiedetään, että kuppikivien syvennyksiin on uhrattu uutistuotteita, kuten uutisviljaa, ternimaitoa tai syysteurastuksen jätteitä. Näin pyrittiin turvaamaan seuraavan vuoden sato ja karjaonni. Eräissä Itä-Suomen pitäjissä tapa uhrata

Esko Helminen keskittyneenä takomaan rautaa koulujen museopäivänä 18. 5. Valokuva Olavi Virtanen, Somero-lehti.

Suviheinäviikon heinäntekopäivän talkookulkue. Kulkue esitteli heinän tekoa haravan ja viikatteen aikakaudesta uusimman paalauskooneen aikaan saakka. Kulkueen keulassa Tuulikki Pietilä ja Ensio Männistö. Valokuva Seppo Kemppainen, Somero-lehti.

15. 7. heinänniittotalkoiden Tuulikki Pirttilän ohjaama onnistunut niittotanu. Valokuva Tuula Kämi.

Somero-Seuran vuosikokouksessa annettiin Kyllikki Kujanpäälle päiväpulkka, ahkeran talkoolaisen palkkio. Valokuva Merja Ryhtä, Somero-lehti.

Varsinais-Suomen museopäivät vietettiin Someron uudessa nuorisotalossa 24. 10. Kuvassa musetoimenjohtaja Knut Drake Turun maakuntamuseosta ja Someron kunnanjohtaja Arto Luhtala Someron kunnan tervehdystä esittämässä. Valokuva Olavi Virtanen Somero-lehti.

Espoon teknisen korkeakoulun arkkitehtiopiskelijoita 26. 9. Somerolla tutustumassa maataloustyökaluihin ja -koneisiin, Someron museoon ja suunniteltavaan uuden maatalousmuseon mahdolliseen tonttiin. Valokuva Olavi Virtanen, Somero-lehti.

Satujen kuvittajat, joulukorttien tekijät, lapsilleen menneestä tarinoivat, löytäisivät tämänkin reen linjakkaat kaaret tulevaisuuden lämpimästä, valoisasta museosta. Pikkupappilan navetanvintin työkalumuseossa valokuvasi Tuomo Kurkikangas.

asuinpaikkaansa, painavat kulttuuripalvelut yhä enemmän. Kun ulkoiset asumisen edellytykset alkavat olla samalla tavalla kunnossa kaikkialla, ratkaiseviksi tekijöiksi muodostuvat vapaa-ajanviettomahdollisuudet ja kulttuuripalvelut. Somerolla on niin tasokkaat museot, että niiden kehittämättä ja hyväksikäyttämättä jättäminen on todellista mahdollisuuksien hukkaan heittämistä.

Kaikki maksaa, sehän on selvä. Mutta onko Somero tosiaan muuttunut niin nopeasti ja niin perusteellisesti, ettei täällä enää riitä kiinnostusta maataloutta ja sen muutoksia kohtaan? Vai elääkö somerolainen maanviljelijä vielä niitä muutosten alkuaikoja, ettei muualla jo vanhoiksi käynei-

den koneiden museoiminen ole vielä tarpeellista?

Niitä rahoja, jotka museoon pitäisi sijoittaa, ei varmaan tulla koskaan saamaan takaisin — ei ainakaan rahana. Lippu- tai muut tulot eivät tule kattamaan perustamisvaiheessa tarvittavia rahsummia. Vuotuiset käyttökustannuksetkin ovat niin korkeita, että rahat niihinkin on tultava kunnan ja valtion avustuksista.

Kaikki museoon sijoitettavat rahat tulevat sen sijaan takaisin muunlaisena rikkautena. Ihminen tarvitsee täysipainoiseen elämään tietoa omista juuristaan ja kokonaisvaltaista käsitystä kehityksestä eri elämänaioilla. Sijoitus museotoimintaan on sijoitus parempaan elämisentasaan. Eikö meillä

Somerolla ole muka varaa sijoittaa siihen? Onko elämismme niin lyhytkatseista, ettei se ulotu eilistä kauemmaksi taaksepäin? Valitetavasti se ei silloin myöskään ulotu huomista kauemmaksi eteenpäin.

Kun maatalousmuseo johonkin kolkkaan Suomea lähitulevaisuudessa perustetaan (sillä johonkin se perustetaan, tarjokkaita on jo nyt muitakin), saa museoväki tietysti olla tyytyväinen. Kauan ajettu hanke on toteutunut. Somerolaisittain katsottuna on tietysti sääli, että mahdollisuus edes yhden laajemmaltikin arvokkaan kulttuurilaitoksen saaminen paikakunnalle tyrehtyi ennakkoluihin ja tekosyihin.

Vai onko vielä toivoa?

Maatalousmuseo ja menetetyt mahdollisuudet

*"Ei tänne mitään uutta museo-
ta tarvita; ilmankin on tähän asti
tultu toimeen ja entisissäkin on jo
tarpeeksi!"* Näinhän se kulkee pe-
russomerolainen ajattelu. Museot
ovat ihan kivat olemassa, kunhan
niitä ei vain ala tänne meidän
kuntaamme tulla.

Maatalousmuseosta pyydettiin
kirjoittamaan. Mitäpä siitä enää
voisi kirjoittaa mitään uutta;
asiasta on puhuttu jo vuosia,
suunnitelmia on kirjoitettu ja pa-
lavereita pidetty. Jokainen, joka
asiasta tosissaan on kiinnostunut
tietää, mistä on kysymys.

Vaan eipä kai asian paikalleen-
juuttumisessa olekaan kysymys
tiedosta tai sen puutteesta. Asen-
teet ne ovat, jotka ratkaisevat.

*"Me olemme paljon asiasta kes-
kustelleet, ja voin vakuuttaa, ettei
ainakaan meidän porukassa ole
asenteista kysymys. Niitä meillä
kyllä piisaa aina."*

Miksi sellaista maatalousmu-
seota sitten tarvitaan? Siksi, että
sellaista ei vielä ole olemassa koko
Suomen maassa!

Luulisi tuon jo riittävän some-
rolaisille, mutta, jos kuntamme
pääelinkeino ei nykyisin enää ole-
kaan maatalous, niin annettakoon
vielä pari perustelua lisää:

Viime vuosisadan loppupuolel-
ta lähtien maanviljelys ja karjan-
hoito (voidaan yhdessä ilmaista
pyöristettynä termillä "maata-
lous") alkoivat koneellistua. Tä-
mä muutosprosessi jatkuu yhä
edelleenkin. Jotta voisimme koet-
taa edes hiukan ymmärtää tämän
päivän maatalouden tilannetta
ongelmineen kaikkineen, on mei-
dän ymmärrettävä mitä koneiden
tulo maanviljelykseen merkitsi
1800-luvun lopun/1900-luvun
alun maatalousvaltaisessa yhteis-
kunnassa. Tämä tutkimus pitäisi
keskittää johonkin laitokseen, esi-
merkiksi valtakunnalliseen maata-

lousmuseoon.

Muitakin perusteluja löytyy:
varhaisimmat maatalouskoneet
ovat häviävää kulttuuria, jonka
talteenkerääminen ja esittely ylei-
sölle pitäisi keskittää johonkin lai-
tokseen. Tilanne on tällä hetkellä
se, että maatalouskoneita ei ole
nähtävissä missään museossa
omana kokoelmanaan. Nykyiset
kokoelmat ovat hajanaisia, puut-
teellisia ja useimmiten järjestämät-
tömiä. Suomen museolaitoksen
toiminnassa on ammottavan suuri
aukko niin kauan kuin siltä puut-
tuu laitos, joka keskittyisi maata-
louskoneiden keräämiseen, tutki-
miseen ja esittelyyn.

*"Hyvä, hyvä, minä ja puolueeni
olemme ehdottomasti sitä mieltä,
että tällainen museo on saatava.
Ehdotankin nyt, että pistämme
koko hankkeen jäihin, ettei hyvää
ajatusta vain pilata huonolla to-
teutuksella. Jos vaikka sillä välin
jokin toinen kunta ehtisi kiinnos-
tua asiasta niin, ettei meidän tar-
vitse antaa rahaa penniäkään ko-
ko hankkeelle, mutta joka silti
toteutuisi."*

Kerrattakoon nyt vielä joitain
perusasioita Somerolle aiotusta
maatalousmuseosta: se tulee kes-
kittymään erikoisesti hevosai-
kauden maatalouskoneisiin. So-
meron maatalousmuseolle on siis
suunniteltu erittäin vaikeaa mutta
samalla ratkaisevan tärkeää tehtä-
vää; hevoskäyttöiset koneet alka-
vat vähitellen olla jo harvinais-
uuksia maaseudullakin. Ja nyt
sitten pitäisi museon etsiä niitä,
kunnostaa ja esitellä yleisölle.

Eikä tässä kaikki: museon pitäi-
si tutkia koneiden vaikutusta ko-
ko silloiseen yhteiskuntaan, luoda
siitä kuvaa, ohjata asiaan liittyvää
tutkimusta ja esitellä sitäkin ylei-
sölle.

Ei siis mitään ihan pieniä ta-
voitteita. Mutta: Someron maata-

lousmuseolla olisi mahdollisuus
nousta aina valtakunnalliseksi eri-
koismuseoksi asti. Maakunnalli-
sen taso nyt on ilman muuta sel-
vää — paikallistason museoksi
jätettynä koko hanke tuntuu mie-
lettömältä. Sitä paitsi valtakun-
nalliset erikoismuseot saavat valti-
on avustusta aivan toisessa mitta-
kaavassa kuin paikalliset tai
alueelliset museot.

Eikä tuo esineiden kerääminen
ole niin kamalan työn takana.
Somero-Seuran kokoelmissa on
nyt nelisensataa hevoskäyttöistä
maataloustyökonetta. (Kuka
muuten kertoisi sen, mitä tälle
kokoelmalle sitten tapahtuu, jos
nykyisen peltotyökalumuseon tilat
joudutaan antamaan pois? Ko-
kelma on sen verran arvokas,
että sen joutumisesta pihalle pal-
jaan taivaan alle valtakunnalliset
iltapäivälehdetkin varmasti keksi-
sivät ihan hauskoja otsikoita).

Hevosaijakauden maatalous-
museo Somerolla olisi täydentävä
lenkki siinä ketjussa, jonka muo-
dostavat Turussa sijaitseva Kura-
lan kokeellinen kylämuseo ja Loi-
maalle mahdollisesti toteutettava
moottoriaikakauden maatalous-
museo. Loimaalaisten hanke ei
siis ole meidän omalle hankkeel-
lemme mikään kilpailija; yhteistyö
tulevaisuudessa tulee olemaan ai-
van välttämätöntä puolin ja toi-
sin.

Jos Somerolla uskallettaisiin ot-
taa ratkaiseva askel maatalous-
museon perustamisessa, voitaisiin
samalla kehittää kaikkea museo-
toimintaa paikkakunnalla. Voita-
isiin samalla toteuttaa museokes-
kus-ajatus! Hyvin hoidetut, am-
matillisesti johdetut ja mielenkiin-
toisesti mainostetut museot nos-
taisivat arvaamattomasti paikka-
kunnasta ulkopuolisille muodos-
tuvaa kuvaa. Kun ihmiset tulevai-
suudessa valitsevat

Valokuva Pertti Viitanen

Valokuva Olavi Virtanen

TUULA KÄMI

Kohti maatalousmuseota

Kun Kuralassa kehittyy hyvää vauhtia maatalousmiljöötä kartoittava ja siitä elävä elävän museon alue ja kun Loimaa on keskittymässä maatalouskoneiden aikaan ja puuhaamassa maatalouskonemuseota Loimaalle, niin kolminaisuuden voisi mitä parhaimmin täydentää Somero tänne kehitettävällä laajalla hevosaikakauden maatalouden erityismuseolla.

Kuten kaikki ympärillämme, niin museolaitos ja museon tehtävä ja merkitys tämän hetken ja tulevaisuuden yhteiskunnassa ovat muuttumassa. Kun museo ennen kokosi turvaan katoavaa kansanperinnettä ja säilytti sekä vähän esittelikin vanhaa elämänmuotoa, niin nykyisin katsotaan, että museoiden tehtävä on tallentaa, tutkia ja esitellä todellisuutta, aitoa elä-

mää todentuntuaisesti, mutta ei välttämättä aina hirvittävän tosissaan. Päämääränä ei ole esine, vaan esi-
neen takana oleva ihminen ja ennen kaikkea tapahtuma eli prosessi ja sen takana oleva yksilö tai yhteisö. Museoesine pitää saada sillä tavalla esitelle, että se käynnistää myös museokävijässä jonkin prosessin, vähän samalla tavalla kuin taideteos taidemuseossa. Sana kulttuuri tulee sanasta maanviljelys, ja siihen sisältyy kaikki se, mitä ihminen on saanut aikaan järjellään, aistillaan ja käsillään. Ja tätä prosessia voi museokävijä museossa olevien esineiden kautta tutkia.

Kerrotaan, että pienet museot eivät enää kiinnosta yleisöä, mutta kerrotaan myös, että tekemällä tehdyt, keinotekoisesti kyhätyt turistipyödykset eivät myöskään vedä

yleisöä enää kovinkaan kauan: tulevaisuus on tällä hetkellä oikeiden asioiden tulevaisuutta: peltojen, metsien, puiden — ja oikeiden museoiden. Jos kehittyvä museo pystyy syntymään tai laajenemaan omalta pohjaltaan — viljelypitäjän muilasta, savenvälajakylän savesta, tehdaspitäjän ruukinmiljööstä tai lasipitäjän lasinvalmistuksesta, on se ympärilleen laajeneva piste, jolla on syvyyttä ja ulottuvuutta, jolla on tulevaisuus. Meillä somerolaisilla on viljan keskeltä sanottavaa muille ihmisille, matkailijalle, kotikuntalaiselle, nuorelle ja vanhalle: viljapeltöjen keskeltä meillä on kerrottavaa jotain ihmisestä itsestään, joka elää ja on — kuten museo. Elävä museo on portti todellisuuteen. (osa Varsinais-Suomen museopäivillä 20. 10. pidetystä puheenvuorosta).

Tavoitammeko jotakin menneitten hevosten ja tallien tunnelmasta. Tapio Horila on valokuvannut Haipon ladon ja tallit Tammelan Kalliokylässä ennen rakennusten siirtämistä Someron kotiseutumuseoon. Somero-Seuran kuva-arkisto.

Toivomuslista

Minulla olisi muutama käytännön toivomus, jonka museovieraina haluaisin esittää niille, jotka suunnittelevat suomalaista tulevaisuuden museota.

Minulle Englanti on museotoimen mallimaa: missään en ole nähnyt niin paljon ja niin hyvin hoidettuja museoita. Englannilla on tietenkin National Trustinsa tai Scottish Trustinsa, ja lisäksi heillä todella on millä mällätä historiallisen materiaalin suhteen. Mutta nämä asiat ovat myös kiinni ideoista ja ennakkoluulottomuudesta.

Tyypillinen englantilainen ilmiö: hän ovat National Trustin vahtimestarit, nämä eläkkeellä olevat rouvat ja herrat, joita istuu yksi joka huoneessa missä tahansa Trustin talossa, ja jotka osaavat kertoa kaiken, mitä sille maatilakulle on tapahtunut hamasta kivikaudesta lähtien. He ovat äärettömän palvelevaisia ja innostuneita asiansa.

Meillähän tällaista ei voi kuvitella muutamaa kotiseutumuseon vahtimestaria lukuunottamatta, ja heitäkin pidetään hiukan omituisina. Historiallinen perspektiivi ei kukoista maassa, jossa rakennetaan heti moottoritie paikkaan, jossa vaikka epäilläänkin olevan joku muinaisjäännös, ja puretaan talo jos se on vanhempi kuin Turun kaupunginjohtaja.

Mutta Museoviraston kannattaisi suorastaan palkata englantilainen konsultti neuvomaan kahdessa asiassa, jotka saattavat olla aivan ratkaisevat museon suosion ja näin ollen myös menestymisen kannalta. Nämä kaksi asiaa ovat ravintola ja shoppi eli museokauppa.

Ravintolan, edes kahvilan järjestäminen ei ole aina mahdollista. Mutta juotavaa ja jotakin purtavaa voidaan aina myydä ihmisille, jotka ovat matkustaneet ehkä pitkiäkin matkoja. Museoväen kannattaa ottaa huomioon, että yhä useammin

se bussi, joka pysähtyy museon eteen ja kippaa sinne 40 ihmistä, on täynnä eläkeläisiä. Iäkkäät ihmiset tarvitsevat virkistystä. Museon koko luonne, sen arvo ja maine saattaa riippua siitä, että väsynyt vanha rouva saa kupillisen kahvia ja pullan.

Suurimmissa museoissa oikea ruokaravintola ainakin B-oikeuksineen olisi paikallaan. Museoissaan ollaan — toivon mukaan — tuntikausia.

Hyvän museon kodikkain osasto on usein sen shoppi. Monet englantilaiset museot on järjestetty sillä tavalla, että ulos pääsee vain shopin kautta. Ihmiset viihtyvät shopeissa, monet ostavat kaikki tuijaisensa ja matkamuistonsa museoiden shopeista, koska niiden tavarat laatuun ja tasoon voi luottaa.

Shopeissa ei myydä vain viittä postikorttia ja kahta väitöskirjaa. Parhaissa on kirjallisuusosasto erikseen, ja siellä on sitten kaikki mahdollinen kirjallisuus, myös kaunokirjallisuus, joka käsittelee kyseistä aluetta.

Hyvä esimerkki, joka voisi päteä Suomessa, on Skotlanti. Joka shoppissa on paitsi oman museon edustamaa tavaraa myös yleistä skottitavaraa ja kirjallisuutta. On musiikkia kaseteilla ja levyillä, on tauluja ja painokuvia kehystettyinä ja ilman, on tekstiilejä, pöytäliinoja, nenäliinoja, pyyhkeitä, tynnyliinoja, pussilakanoita, on T-paitoja ja collegepuseroita ja liivejä ja kilttejä ja huiveja ja verhoja. On posliinia, lasia ja kuparia, on mausteita ja nukkeja ja mitä tyylikkäämpiä luusta ja kivistä tehtyjä matkamuistoesineitä. On astioita ja pannulappuja ja ihan kaikkea, mitä eloisa mieli keksi.

Ja kaikki on korkeatasoista — on erikoisen tärkeä muistaa, että kunnon museoshopin mainetta ei pilata hongkongilaisrikkamilla.

On toki korostettava, että kaikki tämä tingeltangeli ei tietenkään saa vaikuttaa museon tieteelliseen tasoon. Eikä se vaikutakaan muuten

kuin piristävästi, mikä on Englannissa hyvin nähtävissä.

Mielimuseoni

Lopuksi mainitsen kaksi mielmuseotani, joille en ole löytänyt vertaa enkä edes kunnollista kilpailua.

Toinen on klassinen perusmuseo, kaikkien maailman museoiden kuningatar. Se on Lontoon British Museum, vanhan ajan kunnon museo ilman kilinää, kolinaa ja diskovaloja. Siellä on katsottavaa, siellä on tilaa, siellä on rauhaa, siellä on vaihtuvia näyttelyitä, siellä on suurenmoinen kirjakauppa, ystävällinen palvelu, hyvä ruoka ja toimiva tualetti. Mitä muuta ihminen voi museolta odottaa?

Toinen lempimuseoni on aivan erilainen. Se on hyvin pieni, oikeastaan pikkuruinen. Se sijaitsee Haifan yliopistossa ja perustuu yksityiseen arkeologiseen kokoelmaan.

Tämän pienen museon jokaikinen esine on käsittämättömän arvokas taideteos. Jokainen malja, lamppu, hautauurna on oman lajinsa täydellisin ilmentymä. Suurin osa esineistä on omassa lasikassaan, pehmeästi valaistu ja ikään kuin hehkuu omaa kauneuttaan. Sellaisessa museossa ei aika riitä, vaikka siellä saisi olla koko elämänsä. Se on enemmän taidemuseo kuin arkeologinen museo.

Meillä suomalaisilla ei tietenkään ole brittien imperiumia, jolla kerätään kaikki maailman tavara, eikä juutalaisen keräilijän rahoja, joilla ostetaan maailman kauneimmat esineet. Meillä on tämä Suomi ja hengissä selviämisen ihme. Siitä meidän museoittemme minun ymmärtääkseni tulee kertoa niille sukupolville, jotka eivät ole ikinä maistaneet edes akanaista kaurapuuroa petusta puhumattakaan.

Kuin silloin ennen

Iloisen 20-luvun joulukorttien kaunottaret ovat aika eri näköisiä, mitä olemme tottuneet nykyisissä joulutervedyksissä näkemään.

Uudenvuoden terveiset ankeana 40-luvun alkuvuosien aikana lähetettiin näinkin erilaisin tunnelmin. Vanhojen korttien kavaladin mukana Someron Joulu toivottaa kaikille lukioilleen hyvää vuotta -89.

Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta

HYVÄÄ JOULUA JA
MENESTYKSELLISTÄ UUTTA VUOTTA
TOIVOTTA A SIÄKKÄILLEN

**LEHTOSEN
KASVATTAMO ky**
puh. 485110

Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta

**Sähköurakointi
J. Mäenpää & Co**
PUH. 46 715 ja 46 831

**Hyvää Joulua
toivottaen**
Laukamo-yhtiöt

**KIITTÄEN KULUNEESTA VUODESTA
JA ONNEA ALKAVALLE VUODELLE**

huvikeskus

**EIKS OO MITÄÄN
TEKEMISTÄ!
KOHTA TAAS ON!**

HOVIMÄKI
SOMERO
PUH. 43 553

**ILOISTA JOULUA
toivottavat**

**JUSSIN
ASUSTE**
485 045

JOENSUUNTIE 16

**LENINKI
ja ASUSTE**
45 410

innostunut Museum of Londonis-
ta.

Samanlainen outo vaikutelma
minulle tuli käydessäni niinkin
erinomaisessa ja perfektisti suunni-
tellussa museossa kuin Kainuun
maakuntamuseossa Kajaanissa.
Ylöspano oli täydellinen ja infor-
maatio varmasti paras koskaan nä-
kemäni: oli suuria tekstejä monella
kielellä, karttoja, kuvia, kaikki sen
kokoisina, ettei niiden tutkimiseen
tarvittu opaskoiraa.

Niin mielenkiintoinen kuin Kai-
nuun museo olikin, ulos tullessa oli
vähän sellainen tunne kuin olisi
lukenut sanomalehden. En ymmär-
rä, mistä tämä voi johtua ellei sit-
ten siitä, että informaatio oli niin
paljon voimakkaampi kuin itse esi-
neistö. Mieleen jäivät päälimmäisi-
nä tekstipanelit. Siinä oli ehkä jo-
kin tasapainohäiriö.

Tämä ei nyt suinkaan tarkoita
sitä, että minä olisin oikeassa.
Luultavasti päinvastoin. Minun
museumakuni on melko konserva-
tiivinen. Minä käyn mielelläni pie-
nissä yhden asian museoissa, pap-
pila-, kartano-, torppa-, apteekki-,
nukke- ja niin edelleen museoissa.

Moderni museovieras

Suurin osa yleisöstä pitää var-
masti reippaasta menosta, eloisista
asetteluista, liikkeestä, valoista ja
äänistä. Koko tuosta parafernalias-
ta saa ehkä tutun ja turvallisen
televisionomaisen tunteen.

Enkä minä sano tätä ilman pili-
kalliani: postmoderni ihminen on
televisioihminen ja siihen meidän
kaikkien on sopeuduttava halusim-
me tai emme. Ei se ole yhtään sen
kummempi asia kuin keskiajan
kuuntelevan ihmisen muuttuminen
lukevaksi ihmiseksi kirjapainotai-
don ievitessä. Televisioihmiselle vi-
suaalisuus on kaikkein tärkeintä, ja
sitä tulevaisuuden museolaitoksen
on hänelle tarjottava, jos haluaa
asiakkaita.

sesta en. Tämä ei välttämättä tarkoita sitä, että museo, josta pidän on hyvä museo, ja museo, josta en pidä, on huono museo.

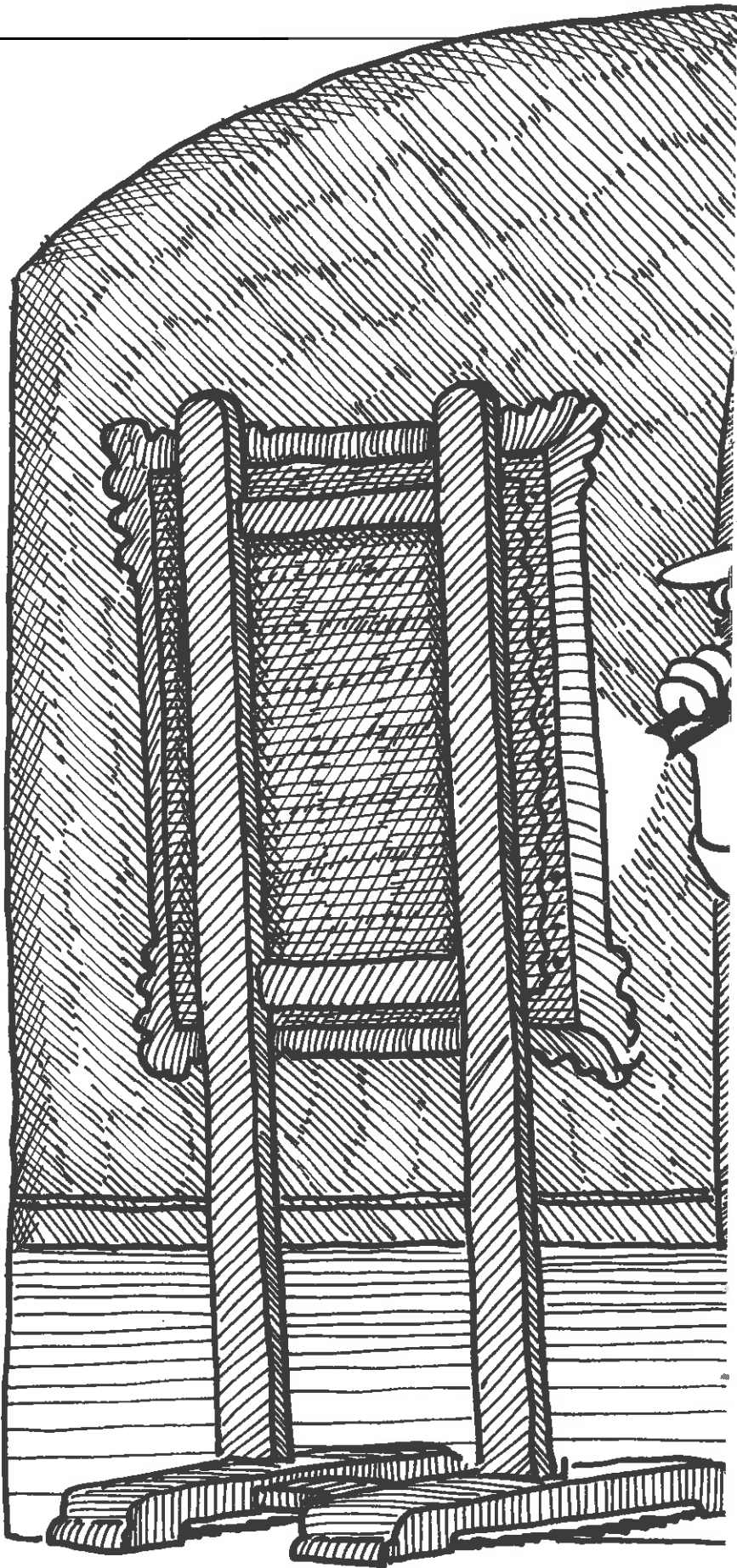
Päin vastoin, minun suhtautumiseni museoihin on hyvin henkilökohtainen. Täydellisesti suunniteltu, hienosti järjestetty, suurella rahalla ylöspanttu museo, jossa vieras ohjataan kädestä pitäen kohteesta toiseen, jossa äänet puhuvat ja musiikki pelaa, jossa kaikkialla heiluu, vilkkuu ja välkkyä, ei ole sellainen museo, jossa minä haluaisin välttämättä viettää koko päivän. Tällainen museo on minun mielestäni kuulu ja laajalti ihailtu Museum of London, Lontoon kaupunginmuseo.

Tällainen museo, eräänlainen Disneyland, on niin päällekyypä, että kulkija harvoin pystyy keskittymään ja syventymään rauhassa mielenkiintoiseen kohteeseen. Hyväntahtoinen osoittelevaisuus vie vierailijalta löytämisen ja oivaltamisen ilon.

Hieman samantapainen kuin Museum of London on Tel Avivissa, Israelissa, sijaitseva juutalaisten Diaspora-museo. Tässä mammuttimaisessa museossa kerrotaan juutalaisen kansan kahden vuosituhannen historia joka puolella maailmaa. Tässä museossa Disneyland-ajattelu on viety ääripisteesseen. Siellä ei ole ainuttakaan aitoa esinettä, vaan kaikki on jäljittelyä.

Ylöspano on erittäin komea ja tiedonhalua herättävä. Joka puolella on nappeja, joita painelemalla syttyy valoja erilaisiin laatikoihin, joissa kerrotaan juutalaisten menneisyydestä äänin, tekstein, kuvin ja esinein. On dia- ja videoesityksiä ja multivisio. On vaihtuvia näyttelyitä — minun käydessäni siellä esiteltiin juutalaisten kohtaloa Kiinassa.

Diaspora-museossa on kaikkea, ja sitä on ylenmäärin. Se on hauska ja mielenkiintoinen museo. Mutta minä en erikoisesti ihastunut siihen samasta syystä kuin en ole kovin

*Hyvää Joulua ja
Onnea Uudelle Vuodelle
toivottaa*
**KULTELAN
TALOUSKAUPPA**
puh. 45 367

**HYVÄÄ JOULUA
TOIVOTTA
KUKKAKESKUS**
Joensuuntie 25, puh. 485 385

**Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta
T. Tamminiemi ja Kumpp.**

Hyvää Joulua sekä
Onnellista Uutta Vuotta
asiakkailleen toivottaa
Savolaisen Kasvatuskanala

Hyvää Joulua ja
Onnekasta Uutta Vuotta
asiakkailleen ja tuttavilleen
toivottaa Liisa Ylitalo
Käsityö ja Lahja
VALTAHARJUN LIIKETALO PUH. 485 212

Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta
SOMERON HUOLTO OY

*Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta*
**MUNATUKKU
A. TAMMINEN**
puh. 45 575

*Hyvää Joulua ja
Onnellista
Uutta Vuotta*
**Kampaamo
Leena Laine**
puh. 485 164

**Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta**
UNION-HUOLTO
REIJO KANERVA

**Hyvää Joulua
toivottaa**

KAMPAAMO EEVA
Urheilutie 23, puh. 45 441

5

SOMERON SEUDUN
UUSIN RAUTAKAUPPA
VIISRAUTA OY
TEHDASTIE, 31400 SOMERO (PL 38)

PUH. (924)

47301

• Rakennustarvikkeet • Sisustustarvikkeet
maalit, matot, tapetit • teollisuustarvikkeet
työkalut, teräkset • puutavarat

Hyvää Joulua sekä
Onnellista Uutta Vuotta
asiakkailleen toivottaa

KANASUON
KASVATUSKANALAT KY
puh. 43 174

Hauskaa Joulua
Valtahanju

SOMERO PUH. 45 176

Rauhallista Joulua
asiakkailleen toivottaa

SOMERON RENGAS
om. Taisto Rosenberg

- näkö tarkastukset
- silmänpaineenmittaukset
- silmälasit
- piilolasit
- muotikehykset
- kuulokojeet
- kuulokojehuolto

- paristot
- suurennuslasit
- kiikarit
- filmit
- valokuvien
kehityspalvelu
- angoralämmittimet

näköala optikko
SOMERON OPTIIKKA OY

Joensuuntie 31, 31400 SOMERO Puh. (924) 46 133
Palvelemme ma-to 9.00-17.00, pe 9.00-18.00

Hyvää Joulua ja
liikenneturvallista
vuotta 1989

SOMERON
AUTOKOULU OY

Varmaa
säästää
helposti

Jos sinulla on Koti-
Sampo ja sen lisäksi
jokin muu vakuutus, voit
tulla Sammon sopimusasiak-
kaaksi ja säästää varmaa rahaa.

SAMPO
-vintä lähellä kuin lähin puhelin
puh. 47 134

PIKA-PYYKKI

Joensuuntie 42, 31400 Somero
puh. 924-46 878

VALKO- JA KEMIALLISTA PESUA
MATOT, NAHKA- JA MOKKAHUOLTO
PÖYTÄLIINAVUOKRAUSTA

Caratia

Caratia

Hyvää Joulua

Someron
Helle ja Hilja-Aitta ky

Caratia

Puh. 45 358

Caratia

ERKIN TV-HUOLTO

Forssa Hämeentie 8 (916) 21 250
Somero Joensuuntie 6 (924) 46 311

KAARI UTRIO

Museovieras

Painajaismuseoita

Menipä kerran kaksi iäkästä suomalaista naisarkkitehtia Barcelonan merimuseoon. Komeat olivat nähtävät ja arkkitehdit innoissaan. Mutta hieman tietoa olisivat kuitenkin kaivanneet. Arkkitehdit yrittivät ostaa jonkinlaista opaskirjaa, mutta tarjolla oli vain espanjankielinen esineluettelo.

No, ei hätää kohteitten vieressä näkyy olevan opastekstit, aika matalalla tosin. Ja pientä pränttiäkin ovat. Arkkitehdit laskeutuvat konttilleen lattialle, mutta voi, eivät silti erota postimerkin kokoisten lampujen kirjaimia. He ottavat kasseistaan esiin kätevät suurennuslasit ja ryhtyvät tutkimaan, mitä upeasta kaleerista kerrotaan. Mutta kieli onkin espanjaa, jota arkkitehdit eivät ymmärrä. Mitään muita kieliä ei ole.

Menipä kerran muuan keski-ikäinen suomalaisnainen Roomassa Italian kansallislageriaan Palazzo Barberinin katsomaan kuuluisia tauluja. Oli tammikuu ja hämärää niin kuin siihen aikaan Italiassa on tapana. Nainen liikuskeli varovaisesti palazzon huoneissa, koetteli varpaallaan jalansijaa ja hapuili käsillään seiniä, joilla tuntuikin riippuvan tauluja.

Akkiä keski-ikäinen nainen törmäsi johonkin, joka seiso i melkein keskellä lattiaa. käsikopelolla hän totesi, että hänen edessään todennäköisesti seiso i stafli, johon oli asetettu taulu.

Miksi yksi taulu oli pantu keskelle huonetta kun ei muistakaan näkynyt mitään? Uteliaisuuden riivaama nainen kaivoi olkalaukustaan pienen taskulampun, sellaisen, jonka avulla näkee sovitelia avainta umpipimeään maalaistalon lukkoon. Pienoisen tuikun valossa hän sitten tutki taulua. Se osoittautui olevan Rafaelin maailmankuulu

maalaus La Fornarina. Tyytyväisenä taidenautintoon keski-ikäinen nainen hapuili edelleen läpi Palazzo Barberinin huoneiden, jotka valaistukseltaan eivät paljonkaan poikenneet Kheopsin pyramidin sisimmästä kammioista sähkökatkon aikana.

Keski-ikäinen nainen siirtyi sitten seuraavaan taidemuseoon Palazzo Doriaan. Ah, sielläpä oli ymmärretty nykyajan vaatimukset ja asennettu jokaiseen huoneeseen yksi hehkulamppu. Keski-ikäinen nainen katseli mykistyneenä pöyhkeitä Tizianeja ja pulleita barokkimadonna, joita oli tiukassa salonkiripustuksessa kahdeksassa kerroksessa katon rajaan asti.

Sitten, aivan kuin hiipien hänen siimänurkkaansa syöpyi jotakin suurenmoista. Vaaleanpunaisen madonnanlihan keskellä näkyi pelkistetty hämähä, tuo tuttu chiaroscuro, jonka hallitsi täydellisesti vain yksi mestari. Itsepäisesti utelomalla nainen saikin selville, että kysymyksessä todella oli Caravagion Johannes Kastaja. Mutta mestariteos oli niin korkealla Neitsyiden keskellä, ettei siitä erottanut muuta kuin sen, ettei se kuulunut tähän kategoriaan.

Se taidemuseoista, nainen ajatteli. Nainen suunnisti Museo delle Termeen Diocletianuksen kylpylöissä. Hienoa, suurenmoisia esineitä, mosaiikkeja, sisustuksia antiikin ajalta. Vain italialaisten siivoojien työssä olisi ollut toivomisen varaa, varsinkin silloin, kun reliefejä ei erottanut pölyn alta. Mutta sehän oli vain tyypillistä skandinaavista niuhottamista.

Mutta — tuntikausia museota kiertäessä tulee nälkä ja tulee hätä. Niihin sitten apua hakemaan. Ravintola oli italialaiseen tapaan chiuso, suljettu, jos sitä olikaan. Tualet oli tukossa.

Ei näe mitään

Siinä, hyvät kuulijat oli museon-

kävijän painajaiset.

Ei ole opaskirjaa.

Ei näe tekstejä.

Ei näe mitään.

Ei näe, koska kohde on niin liikainen.

Jos näkeekin jotakin, se on väärässä paikassa.

Ei saa ruokaa.

Eikä ole vessaa.

Jos yksikin näistä kohdista toteutuu, museo on huono, vaikka siellä olisi näytteillä Julius Caesarin pää.

Ikävä kyllä nämä ilmiöt usein noudattavat teoriaa "ei kaksi kolmannetta": eli jos museo on pimeä, se on myös likainen, eikä siellä ole opaskirjaa ravintolasta ja vessasta puhumattakaan.

Kohteliaisuuden vuoksi olen tässä kertonut Italian-kokemuksia. Ja muistuttaa täytyy, että Roomassahan sijaitsee myös yksi maailman etevimmistä museoista, Villa Giulian Etruskimuseo.

Suomestahan tällaista listaa ei saisi kasaan. Vaikka joskus tuntuu siltä, että ainakin nykyisessä vaiheessaan Kansallismuseomme voisi siirtää Roomaan, eikä se välttämättä erottuisi siellä muun kuin puhtautensa puolesta.

Museomaailman Disneyland

Minä en voi puhua museoteorioista. Minulla ei ole alan koulutusta. Minulla ei ole käsitystä siitä, minkälainen museon pitäisi ammatti-ihmisten mielestä olla. Kaikki mitä minä nyt puhun, on siis pelkkää kuluttajan mietiskelyä.

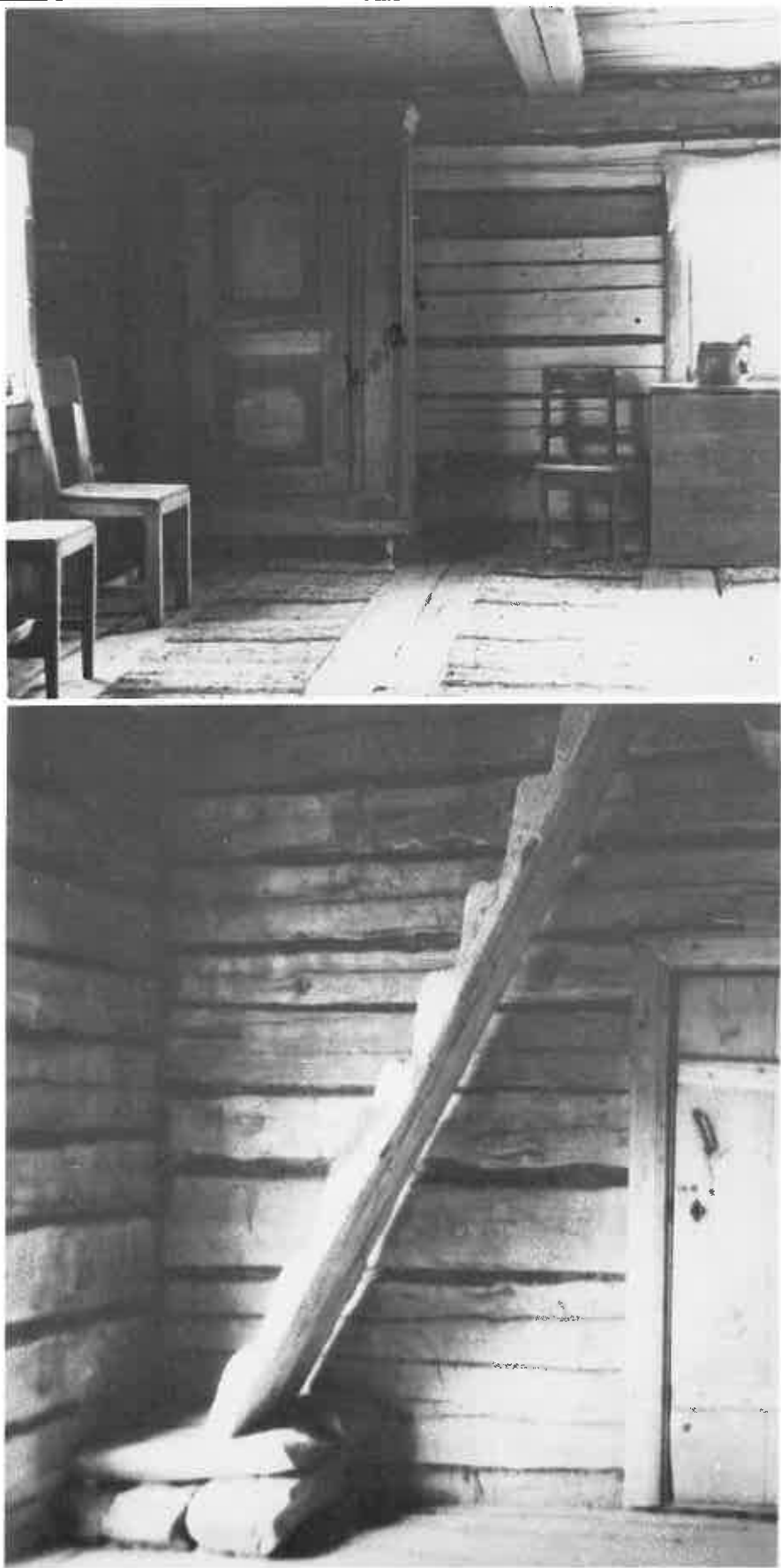
Olen harras museoiden kuluttaja. Viihdyn surkeimmassakin museossa paremmin kuin komeimassa juhlasalissa. Olen käynyt sadoissa museoissa. Tiedän minkälaisesta museosta pidän ja minkälai-

neissä ja julkisuudessa on tuttu. Sen sijaan että ryhdytään turhaan oikomaan niissä kuvastuvia käsitteitä museoista, voitaisiin kenties näitä käsityksiä käyttää hyväksi asenteiden muokkaamisessa.

Aktiivisesti kantaa ottamalla, johdonmukaisella museopolitiikalla, tiedostamalla oma merkityksensä ja ainutlaatuisuutensa yhteiskunnassa, pysymällä lahjomattomana yhtä lailla aatesuuntia, ideologioita kuin liike- ja viihdemaailman houkutuskohtaan tulevaisuuden museot pystyvät täyttämään yhteiskunnan niille asettaman — usein epäkiitollisen — tehtävän tutkimuksen palveluksessa, opetus- ja sivistyslaitoksina ja samalla kertaa herätteitä ja elämyksiä tarjoavina kulttuurilaitoksina.

Ajanhengen mukaan aineistoaan esitellen, mutta ajanhengestä riippumatta suunnitelmallisesti aineistoaan keräten ja säilyttäen museot toteuttavat tulevaisuudessakin tämän päivän tehtävänsä; ne auttavat ihmistä tietoiseksi yhtä lailla menneisyydestä, nykyisyydestä kuin tulevaisuudestakin.

Itse asiassa kansainvälisen museojärjestön ICOMin määritelmä, jonka mukaan museon päämäärä on ”ihmistä ja hänen ympäristöään koskevan aineellisen todistusaineiston kerääminen, säilyttäminen, tutkiminen ja esittäminen tarkoituksenaan palvella tutkimus- ja opetustoimintaa sekä tuottaa mielihyvää” ilmaistiin jo vuonna 1881 — ennen kuin yhtäkään yhteiskunnan ylläpitämää museota oli perustettu — tulevaisuuden museoiden tarkoituksena: ”Nyt jolloin ajanhengen paikallisia omituisuuksia hävittävä vaikutus tekee sen välttämättömän tarpeelliseksi, ovat nämä omituisuudet koottavat — ja kansallemme tulevaisuuden varaksi unhotuksen pimeydestä pelatettavat nämäkin sen lapsuuden ja nuoruuden muistot, sillä semmoisista on kansalle, kuin ihmisellekin, elämässä vuotava virkistystä ikäänkuin raittiin luonnon helmasta.”

Mistä tietäisit, miltä päivänvalo ennenvanhaan näytti. Riutan torpasta valokuvannut Pertti Viitanen 1956. Somero-Seuran kuva-arkisto.

Reipasta Joulua asiakkailleen toivottaa puh. 47 230	PUHTAUDEN JA KAUNEUDEN ERIKOISLIKE Joensuuntie 30, Somero, puh. 485 217
HYVÄÄ JOULUA JA ONNELLISTA UUTTA VUOTTA TOIVOTTA TUOMINEN puh. 485 182	Hyvää Joulua ARVO VIRTANEN OY ALIHINTA OY puh. 45 688
Hyvää Joulua asiakkailleen toivottaa Palakauppa TUUL-ARJA puh. 46 347	Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta kaikille asiakkaille! DONARI puh. 46 343
 Hyvää Joulua toivottaa JALKINELIIKE V. PELTOMÄKI Ky puh. 485 075 <i>Kenkiä - laukkuja - käsineitä - sukkia aina edulliseen hintaan.</i>	Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta MARIINA-ASUSTE Rantanen & Kavander puh. 45 634
HYVÄÄ JOULUA toivottaa Someron Puutarhapalvelu Kassatie 3, puh. 46 302	Hyvää Joulua asiakkailleen toivottaa KESOIL-HUOLTO HANNU RUOSTELA PUH. 45 130
Hyvää Joulua toivottaa Someron Fysioterapia puh. 47 047 	Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta asiakkailleen toivottaa Kahvila Mariina puh. 47 147

**Asuntokaupan
avainpaikassa
oikea myyjä
kohtaa oikean
ostajan**

**TÄYDEN PALVELUN TILI-
JA ISÄNNÖINTITOIMISTO**

**SÄÄSTÖPANKKIEN LKV
KIINTEISTÖNVALITYS OY**

*Hyvää Joulua ja Onnekasta
Uutta Vuotta asiakkailleen ja
tuttavilleen toivottaa*

**Roppilan
Krouvi**

puh. 45 421

*Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta
asiakkailleen toivottaa*

**Hotelli
Somerhoivi**
Puh. 924-485138

Kirja on usein
ystävälle paras
lahja.

ONNEKASTA JOULUA

**Someron
Kirjakauppa**

Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta

toivottaa

**RAUTA- JA
PELTINELIÖ OY**

om. Sivranta
puh. 45 929

*Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta
toivottaa*

**market
HANSKI**
JOENSUUNTIE 32 SOMERO PUH. 45865

Museoiden tulisi siten lahjomatoman objektiivisesti tarkkailla maailmaa ja valikoida säilytettäväksi se, mitä tulevaisuuden museoissa tarvitaan. Näin kuvittelivat museoesineiden kerääjät jo sata vuotta sitten voivansa tehdä. Kansallismuseoentusiasti Appelgren-Kivalo yritti jopa koota kaiken kansalliseen museoon: "Kokoelman kartuttaminen onkin ala, jolla jokainen tilaisuuden sattuessa voipi vetää kortensa yhteiseen pesään. Mutta jos jotain tärkeätä ja suurta tällä alalla tahtoo saada aikaan, on ensi kädessä se aarnikotkan tavoin aarteitaan hautova, lyhytnäköinen ja hermostunut kotituseurakkaus, jota sanotaan 'nurkkapatriotismiksi' kalliina muinaisjäännöksenä pantava säilyyn lähimmän maaseutumuseon perimmäiseen kolkkaan." Onneksi hänen ohjelmansa ei näiltä osin toteutunut.

Tämän hetken museoiden toiminnalle tulevaisuuden museoina muodostaa vakavimman ongelman muutosprosessien kiihtyvä nopeus, johon ei ole voitu varautua. Museoiden vastuksena ei voi olla loputon henkilökunnan tai rahojen lisääminen vaan tarkasti suunnitellut tallennusmenetelmät, joissa nykyajan ja tulevaisuuden tekniikkaa käytetään hyväksi. Vireillä olevassa museoiden välisessä työnjakoselvityksessä on ohjelmaluonnos siihen, mitä dokumentoidaan. Yhtä kiire on suunnitella, miten dokumentoidaan.

Tulevaisuuden museoiden perusta ovat esineet. Museo on nyt ja tulevaisuudessa paikka, jossa säilytetään ihmistä ja hänen ympäristöään koskevaa esineellistä tietoa siinä missä arkistoissa ja kirjastoissa säilytetään kirjallista tietoa ja aineistoa. Vastapainoksi yleisesti esitetylle väitteelle siitä, että museoiden varastot ovat täynnä kuolleita esineitä, on museoiden esitetty perusteensa eli Albert Hämläisen sanoin: "Vasta sitten, kun esine on joutunut sitä varten perustettuun talletuspaikkaansa, se alkaa elää ikuisista elämästä. Se alkaa hyödyttää ihmiskuntaa valaisemalla omalta osaltaan sen entisyyttä ja auttaa tulevaisuuden luomistyössä. Se osoittaa meille, jos kykenemme sen kieltä ymmärtämään, ettei se

ole vain yksinäinen ilmiö, vaan soimu kehityksen solmulangassa..." Museot ovat esinekielen tulkkeja. Tämän päivän museoissa ja tulevaisuuden museoissa menetelmät, tehokkuus ja informaatio muuttuvat, päämäärä ja tehtävät eivät muutu. Nykyajan kertakäyttöastiat-kulttuuri ei ymmärrä esineitä, vaikka edustaa korkeasti esineellistynyttä kulttuuria. Kyynisesti Matti Paavilaisen sanoin: "Niin monasti tarvitaan aitoja esineitä, jotta ihmisillä olisi jotain, mitä he itse eivät enää ole."

Aitoja esineitä eivät tulevaisuuden museoissa korvaa videot eivätkä laservalonäytökset.

Museot ovat kansakunnan muisti. Tähän ATK-ajan muistiin tulisi tallettaa jatkuvana virtana vaihtuvien aikakausien aineistot, jotka tulevaisuudessa, jo huomispäivänä, valikoituina voidaan nostaa sieltä esiin. Tässä mielessä museo on palvelulaitos.

Museot ovat heijastaneet säilyttämänsä aineiston ja tiedon käsitteilyssä eri aikoina yhteiskunnassa vallitsevaa tavoitteenasettelua ja painottaneet toiminnassaan eri puolia. Alkuaikoina museoiden merkitystä opetus- ja kansansivistyslaitoksina, sittemmin myös tutkimuslaitoksina ja tutkimuksen palveluksessa on korostettu. Tällä hetkellä on meneillään suuntaus, joka pyrkii painottamaan museoiden merkitystä viihdyttävänä ja elämyksiä antavina kulttuurilaitoksina. Vaikuttaa siltä, että vaatimukset näiltä osin tulevat lisääntymään. Museoiden halutaan siis kilpailevan samalla alalla kuin muiden viihdyttäjien. Museoiden eräs tehtävä on ollut kautta aikojen tarjota ihmisille elämyksiä, mutta niiden tarkoituksena on auttaa ihmisen tietoiseksi yhtä lailla menneisyydestä, nykyisyydestä kuin tulevaisuudesta.

Viihdyttäjän rooli ei merkitse sitä, että museoiden tulisi käyttää viihteen keinoja. Matkailuyritysten, messujen ja tuotemarkkinoinnin houkutusten sijasta museot voisivat lähteä oman arvonsa tuntevina kulttuurilaitoksina kokonaan omalle linjalle. Tulevaisuuden museoiden ei tarvitse kilpailla tiede-keskuksen kanssa kävijämääristä vaan museoiden pyrkimyksenä on

eri aloja koskevan tiedon jakamisen lisäksi myös pyrkimys kiinnostuksen, kysymysten ja vastuun heittämiseen inhimillistä elämää kohtaan.

Toiminnoltaan museot mielellään vakaiksi, passiivisiksi kulttuurilaitoksiksi, joilta ei odotetakaan aktiivisia eikä oma-aloitteisia kannanottoja kulttuurikysymyksissä. Kuitenkin kulttuuriperinnön suojele kuuluu museoiden yleisiin tavoitteisiin. Tulevaisuudessa ja jo tänään museoiden tulisi pyrkiä vaikuttamaan asenteisiin laajemmin kuin vain rakennuskulttuurin alalla. Museoimisen ja museoiden lisäämisen sijasta olisi houkuttelevaa leikitellä tulevaisuudenkuvalla yhteiskunnasta, joka omaehtoisesti ilman suojavarustuksia eli museoita kykenisi edes jossain määrin säilyttämään kulttuurivaihteensa muistoja.

Tulevaisuuden museot eivät tyydy viihdyttämään ihmisiä vaan saavat heidät aktiivisesti innostumaan, kyselemään ja ottamaan selvää asioista, joita varten museot ovat olemassa. Viihdyttävien ja helppojen näyttelyiden sijasta tulevaisuuden museoiden näyttelyt antavat miettimisen aihetta, pistävät kävijät vaivaamaan päätään ja palaamaan pian uudelleen.

Kun museoita vuosisadan alussa yritettiin markkinoida, perusteltiin niiden merkitystä muiden maiden esimerkkiin vedoten: "Kaikissa sivistysmaissa, missä kansan menneisyyden ja entisten olojen kuvaamiselle annetaan arvoa sekä sivistyshistoriallista tutkimusta nykyaikaisessa mielessä harjoitetaan, museoille annetaan mitä suurin arvo." Museoiden lukumäärästä päätellen olemme mitä suurimmassa määrin sivistysmaa. Mutta sen lisäksi, että pyrimme kehittämään toimintaamme museoperiaatteiden mukaan, olisi meidän pyrittävä saamaan myös asenteet museoita kohtaan muuttumaan. Tässä museoiden ei tarvitse välttämättä käyttää samoja keinoja kuin yhteiskunnan muiden yritysten. Miksemme käyttäisi hyväksemme omaa omituisuuttamme, omaa museoitumistamme? Museoiden salaperäinen maailma kiehtoo ulkomaillaakin, yhtä salaperäistä ja kiehtovaa se voisi olla Suomessa. Museo-sanan ja -käsitteen eritasoinen käyttö tiedotusväli-

Tulevaisuuden museot

Jokainen museo on tulevaisuuden museo. Jokainen museo on perustettu tulevaisuutta varten. Jokainen museotyöntekijä tekee työtään tulevien sukupolvien hyväksi. Paradoksaalista on se, että ajan-kohtaisetkin esineet muuttuvat museoon tullessaan menneisyyden kuviksi, joita kuitenkin nykyajan keinoin on nykyajan ihmisille esiteltävä. Yhtä vähän kuin voimme kuvitella museoita sadan vuoden kuluttua yhtä vähän saattoivat edeltäjämmme kuvitella nykytilannetta sata vuotta sitten. Kukaan ei tuolloin voinut edes uneksia, että innostuneesti ja aatetta hehkuen kootut kokoelmat, joista tuli Suomen kansallismuseon siemen, ja kotiseuturakkaudesta syntyneet pienet paikalliskokoelmat kasvaisivat koko maan peittäväksi museoverkostoksi. Nykytilanteeseen eivät rohkeimmatkaan mielikuvat riittäneet.

Vuonna 1909 — ennen kansallismuseon valmistumista — kiersi Muinaistieteellisen toimikunnan virkamies Hjalmar Appelgren-Kivalo tarkastusmatkalla maaseudulla. ”Samoin kuin maalaispitäjiin hommataan museoita, ollaan aikeissa lisäämään kaupunkimuseoiden lukumäärää. Tuollaiset toimenpiteet näyttävät tulleen jonkinlaiseksi muotiasiaksi ja muutamista tapauksista päättäen näyttää siltä, kuin kaupunkikunnat alkaisivat pitää museon perustamista välttämättömänä tieteellisen sivistyksen merkinä. Puolestani luulin kuitenkin museoleikin ja tieteisillä olemisen tuon homman oikeaksi nimeksi,” kirjoitti matkavaikutelmistaan Appelgren-Kivalo, joka oli tunnettu kärkevänä museoiden arvostelijana.

Tuolloin oli maassa kaikkiaan 16 historiallista ja kansatieteellistä museota, vuonna 1925 näitä nk. historiallisia paikallismuseoita oli jo 40. Kun tätä Appelgren-Kivalon

manaamaa ”museoleikkiä” ja ”tieteisillä oloa” on leikitty edelleen 60 vuotta, on meillä kaikkiaan 786 museota (niistä 713 kulttuurihistoriallista) eikä leikin loppua vielä näy.

Tulevaisuuden museo perustuu tämän päivän työhön. Kuluneen vuosikymmenen aikana keskustelu museoiden merkityksestä ja roolista nyky-yhteiskunnassa on lainehtinut laidasta laitaan. Seminaareissa on pohdittu samaa teemaa kuin tänä Varsinais-Suomen museopäivänä, on luotu visioita museosta vuonna 2000 ja saatu neuvoja matkailualalta ja liikemaailmasta. Kannanottoja museoalan lehdistä lukiessa tuntuu toisinaan siltä kuin museoiden terve omanarvontunto, museoarvontunto, olisi vähä vähältä alkanut murentua. Museot ovat 1980-luvulla olleet kuin lypsylehmä, jonka edessä on heiluteltu rahaporkkanaa samaan aikaan kun matkailuyrittäjät kiskovat hännästä, ja jonka odotetaan lypsävän kermää eli nykyaikaisia, helppoja ja houkuttelevia näyttelyitä.

Museoille esitetään enemmän vaatimuksia kuin yhdellekään muulle kulttuurilaitokselle. Nykyajan vaatimukset kuvastavat ajan henkeä. Yhteisin varoin ylläpidettyjen kulttuurilaitosten työstä on jokaisella veronmaksajalla oma mielipiteensä. Ja kun kyse ei ole puhtaasti taiteesta tai tieteestä vaan ihmistä ja hänen ympäristöään koskevasta aineistosta, on selvä että jokainen arvostelija voi pitää itseään asiantuntijana museoasioissa. Vaatimuksissa unohdetaan usein museoiden kokonaistyökenttä; huomio kiinnitetään vain näkyvimpään, ulospäin eli yleisöön suuntautuvaan toimintaan; näytteilyihin ja julkaisuihin — toisin sanoen tuotokseen. Museoihin on alettu soveltaa liikemaailman käsitettä tulosvastuu. MEKin edusta-

jan arvio museoiden kehityksestä tulevaisuudessa on uhkaus, joka kuvastanee asenteita: ”Meidän tulisi ennen kaikkea välttää sellaista kehitystä, että julkisyhteisöt so. valtio ja kunnat ylläpitävät yksinomaan kulttuuriperinteen yleishyödyllisestä tallennusnäkökohdasta lähteviä yleiskokoelmatyyppejä museoita, joiden kiinnostavuuteen ja siten edelleen kannattavuuteen ei tarvitsisi kiinnittää mitään huomiota.”

Museo ei ole tuotantolaitos, jonka toiminta rahallisesti olisi kannattavaa. Jos rahalliseen kannattavuuteen olisi pohjattu, ei yhtäkään museota olisi perustettu. Tämän päivän museoiden työn kannattavuutta ovat oikeutettuja mittaamaan ja arvioimaan tulevat sukupolvet, joiden silmissä nykyinen museotyö, tallennus, tutkimus ja säilyttäminen saa toisenlaisen merkityksen kuin nyt pystymme arvioimaan. Oman arviointinsa tulee saamaan myös museoiden kaksijakoinen päämäärä: toisaalta ihmisen ja hänen ympäristöään koskevan aineellisen todistusaineiston kerääminen, säilyttäminen ja toisaalta tuon aineiston esittäminen tarkoituksena palvella opetus- ja tutkimustoimintaa. Ensinmainitun tehtävän onnistumisen tuomarina on tulevaisuus, jälkimmäisen nykyaika.

Ihmistä ja hänen ympäristöään koskevan aineiston kerääminen ja säilyttäminen merkitsee sitä, museoissa tulee olla reaalisien maailman jäsentelämätön kokonaisuus. Kokonaisuuden tulee olla jäsentelämätön siksi, että museoiden aineiston tulee olla valmiina tulevaisuuden erilaisia tutkimusmetodeja, ideologioita ja tutkimussuuntia varten, jotta kaikenlaiset tiedontarvitsijat löytäisivät museoista etsimänsä. Tämä on tehtävä, jonka täyttämässä ei olisi varaa subjektiivisuuteen.

Joulu
kirkossa
kohdataan

Hyvää Joulua ja
Onnellista
Uutta Vuotta
SOMERON KUNTA

Jouluiset terveiset

parturi - kampaamo

Raija Tapio

Joensuuntie 9, 31400 Somero
puh. 45 898

AUKIOLOAJAT:	ma	suljettu
	ti-pe	9.00—18.00
	la	8.00—14.00

Hyvää Joulua
asiakkailleen
toivottaa

MAANRAKENNUS
Kauko Lehto ky

HYVÄÄ JOULUA
JA
ONNELLISTA UUTTA VUOTTA

Muotitukka

Irma Mäntylä
Joensuuntie 5 puh. 47169

Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta

TARJOUKSESSA AINA KAIKKI paitsi hinta rauh. tuotteet
— ILMAN RAJOITUSTA — ILMAN KUPONKIA
SÄÄSTÖHALLI
MA — PE 9 — 20, LA 9 — 15 PUH: 45904

**Ei tulevaisuutta
ilman viljelijää**

maatalous
Somero, p. 46 401

Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta

 SOMERON OSUUSPANKKI

 SOMERON SÄÄSTÖPANKKI

 KANSALLIS-OSAKE-PANKKI

*Hyvää Joulua
toivottaa*

VALINTA MÄKINEN

Somerniemi, puh. 42 674

 **Grilli
KIPSA** **Palvelee
Joulunakin**

Hyvää Joulua toivottaen
KIOSKIKOLMIO

Hyvää Joulua asiakkailleen
toivottaa
SONJAN KUKKA

Puh. 924-46 595

ta sitä, mikä aiheuttaa joka vuosi hartaan odottamisen. Me ainoastaan aavistuksenomaisesti sen koemme. Miksi muutoin touhuaisimme, unohtuisimme tuijottamaan kynttilän liekkiin, miksi muutoin kuulostelisimme? Jotain on tultava. Tulkoon mieluummin jotain konkreettista, tulkoon vaikka joulupukki. Näin me olemme saaneet kaikki jouluna mielessämme ailahtavat todelliset tunnelmat ja siirtäneet ne joulupukiksi:

Pyyteettömän antelias, kysyy, onko kilttejä lapsia, mutta antaa lahjoja silti kaikille — se on joulupukki. Vanhus, jonka askel on kipsakan kevyt, kuin nuortunut uusi ihminen — se on joulupukki. Ja joulupukki saapuu aina pohjoisen pimeästä juhla-valaistuihin taloihin, kohti valoa. Jopa niin, että vaikka meille joulupukki tulee Korvatunturilta, pohjoisimman Suomen, Utsjoen, ihmisille se ei voi tulla Korvatunturilta. Myös sinne joulupukin on tultava pohjoisesta, Pohjois-Norjan tuntureilta Rastekaissalta. — Näin joulupukki aina tulee vanhana pimeästä nuortuakseen valossa, uudeksi ihmiseksi.

Onko joulupukki olemassa? Ei, sehän on keksitty. Tai yhtä hyvin: on, sillä joulun tunnelma on todellista, mikä on siirretty materiaan, joulupukkiiin. Vaikka jonakin jouluna tietäisimme, ettei joulupukkia tule, niin silti syntyy tämä jouluun liittyvä odotuksen tunnelma. Ja niinä jouluina, kun joulupukki tulee, on usein joulu-aton lohduttomin hetki juuri joulupukin lähdettyä lahjojen keskellä. En minä tätä odottanut. Ei joulupukki täyty odotuksen kaipuutamme. Se vain muistuttaa siitä henkisestä, jota jouluna olisi tutkailtava. Joulupukki on aineellinen muistutus siitä henkisestä, johon jouluna olisi syvennyttävä.

Näin me yritämme hallita sitä, mikä on luonteeltaan henkistä,

tekemällä siitä materiaa. Joulun henkisyyden häivähdys mielessämme tekee levottomaksi. Teemme siitä joulupukin.

Teemme kuten ympyrän henkelle idealle, kun emme enää tavoita sitä: rakennamme harpin. Kuvittelemme harpin edustavan kaikkea ympyrässä. Kuitenkin lapsi elää todellisen ympyrän. Lapsi elää myös todellisen joulun, itsestään selvänä henkisenä asiana. Aikuisen taas tavoittaakseen joulun kokemuksen on keskityttävä, hartaan tarkkaavaisena kuulosteltava, mitä jouluna ilmenee. Aivan samoin kuin ympyrän ideaa tavoitellessaan on hiljennytävä, tarkkaavaisena yritettävä tunkeutua ympyrän olemukseen osataakseen piirtää sen. Moni asia, mikä lapselle on henkisenä olemuksena itse koettuna selvää, on meidän aikuisten mahdollista vastata ponnistellen saavuttaa.

Joulun vaio, mikä lapselle ilmenee ilman epäilyksiä, on aikuisten ponnistellen ensin tavoitettava ja sitten jopa ymmärrettävä, jotta jonakin tulevana jouluna se, mikä on tullut maailmaan, tunnistettaisiin: tunnistettaisiin niin, että siitä voisimme sanoa samalla tavalla kuin lapsi piirtäessään täydellistä ympyrää: "Ai tätäkö sinä tarkoitit? Kyllä minä tämän tunnen!" Tätä tarkoittaen: valoisaa joulua.

JARI TIMONEN

Joulun valoon

Oikea jouluku on täydellinen juhla, niin täydellinen, että se pakottaa minut aluksi puhumaan toisesta täydellisestä — ympyrästä.

Kun pieneltä lapselta, noin viisivuotiaalta, pyytää, että piirrä minulle ympyrä, hän kysyy "niin mikä", ja minä aikuisena selitän: sellainen käyrä, jonka jokainen piste on yhtä etäällä kiinteästä pisteestä. "Niin minkä?" "No sellaisen pyöreän, tiedäthän", ja lapsi yrittää ymmärtää, mitä aikuinen oikein kuvaa. Sitten hän ottaa kynän ja sutkauttaa paperille hämmästyttävän täydellisen ympyrän ja sanoo: "Ai tätäkö sinä tarkoittit? Kyllä minä tämän tunnen!"

Lapsi piirtää ympyrän kuin ikuisesti tutun asian. Kuitenkaan täydellistä ympyrää ei esiinny missään konkreettisena, missään lapsi ei ole voinut sitä nähdä. Ympyrä on puhtaasti henkinen idea, me kohtaamme sen vain ajatuksissamme. Tämän lapsi kokee itseltään selvänä.

Toki me aikuisetkin tiedämme ympyrän, mutta koetapa piirtää se. Vaikka kätesi on harjoittanut monien vuosien aikana kirjoittamaan ja piirtämään, niin kokeilepa vapaalla kädellä piirtää ympyrä. Itse kullakin meillä tapahtuu jotenkin näin: kynä hakee paikkaansa, pysähtyy, on keskityttä-

vä, korjattava suuntaa ja lopulta tiukasti harkiten saat aikaan jonkinlaisen ympyrän. Aikuiselle käsitteettömän vaikeaa, mutta lapselle helppoa mennä sisälle ympyrän henkiseen ideaan.

Meitä aikuisia varten ympyrän ideasta on luotu konkreettinen harppi. Meille harppi edustaa ympyrän piirtämistä. Mutta ei harppi ole ympyrä. Ympyrän olemus on henkinen, jonka lapsi kykenee elämään. Lapsi elää ympyrän, me vain tiedämme sen.

Elämme joulun aikaa. Kaikialla ympärillämme valmistaudutaan joulun viettoon. Kuitenkin nykyaikana joulun kokemus on yhä enemmän luisumassa pois ihmisten ulottuvilta. Saatamme sanoa, että jouluku on kaupallistunut. Sen sijaan ennen oli muuten rauhallisempaa ja siten syvempää juhlan tuntua.

Joka tapauksessa monet meistä kaihoten muistavat lapsuutensa joulukuja, niiden käsinkosketeltavaa juhlan tuntua toivoen vielä kerran saavansa vastaavanlaisen kosketuksen jouluun. Joulun valo ja lämpö on aina voitu kokea, siksi niistä on myös joka jouluku puhe. Kuitenkaan sen valoa ei ole silmin nähty eikä sen lämpöä voitu mitarista lukea.

Jouluna vanhakin nuortuu iloitsemaan. Ihmisten mielissä läikkyy antamisen riemu. Ihmisillä on hyvä tahto, halu ilahduttaa jopa tuntemattomia ihmisiä.

Joulun tunnelma on harras odotuksen tunnelma. Vilkuillaan pihalle. Kuulostellaan, kuuluisiko jotain. Jotain on tulossa maailmaan. On valmistauduttava. Näistä kaikistahan joulutunnelmamme syntyy. Kuitenkaan me aikuiset emme enää selvästi tavoii-

Tule Jouluku Kultainen

Hyvää Jouluku ja
Onnellista Uutta Vuotta

**MARKET
SOMERMAA**
SOMERO, puh. 45611, 45616

**Kun ols joulukim palamatoij
ja uus vuas menis ilmar
valkjav vaaraa**

**toivottaa
VAKUUTTAVA SOMEROLAINEN**

**HÄMEEN-UUDENMAAN
VAKUUTUSYHDISTYS**

"Tuu tsiikaan!"

HYVÄ LAHJAVIHJE:

Vaihda nyt vanha puhelimesi uuteen näppäinmalliin tai hanki kotiin kätevä rinnakkaispuhelin. Meillä on mistä valita. Pöytä- ja seinämalleja. Kaikissa lempiväreissä. Tuu tsiikaan.

**SOITELLAAN
SOMERON PUHELINOSUUSKUNTA**

Puh. 46441

Joulumuna

AAMUPALAKSI

Omena-Kultamunajuoma

1 Kultamuna

2 dl omenatuoremehua

Appelsiini-Kultamunajuoma

1 Kultamuna

2 dl appelsiinituoremehua

Sekoita tehosekoittimella.

Munakunta

*Iloista Joulua ja
Hyvää Uutta Vuotta
kaikille somerolaisille
toivottaa*

HOTELLI-RAVINTOLA

HÄMEENPORTTI

*Hyvää Joulua ja
Onnellista
Uutta Vuotta*

 **Somerniemen
OSUUSPANKKI**

UUSITTU

GRILLI ★ KIOSKI
LAATUA, PALVELUA
YDINKESKUSTASSA

AMANITA
FINLANDIA-ARKISTO
**EEVAN
TYTTÄRET**
toivottavat Hyvää Uutta Vuotta

Sähkö & Kone

Sähkön ja kodintekniikan
ammattiliike vuodesta
1937.

**HYVÄN
PALVELUN MYYMÄLÄT**

SOMERO Jukolantie 2 924-45888
FORSSA Turuntie 1 916-20240

HUOLTO SOMERO Joensuuntie 42
puh. 924-47 255

Hyvää Joulua

**MIKKOLAN
KUKKAKAUPPA ja
HAUTAUSTOIMISTO**

Puh. 485 092, iltaisin 47 188
Auto 949/226 996

Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta
kaikille somerolaisille
toivottaa

**TILITOIMISTO
EKONOMIA**

hoitaa maatalous- ja liikekirjanpidot,
tilinpäätökset sekä veroilmoitukset
asiantuntemuksella.

Yhteys ekon. Kalle Älli, puh. 485 183
klo 11—14 Rantatie 10 C 17.

Someron Joulu

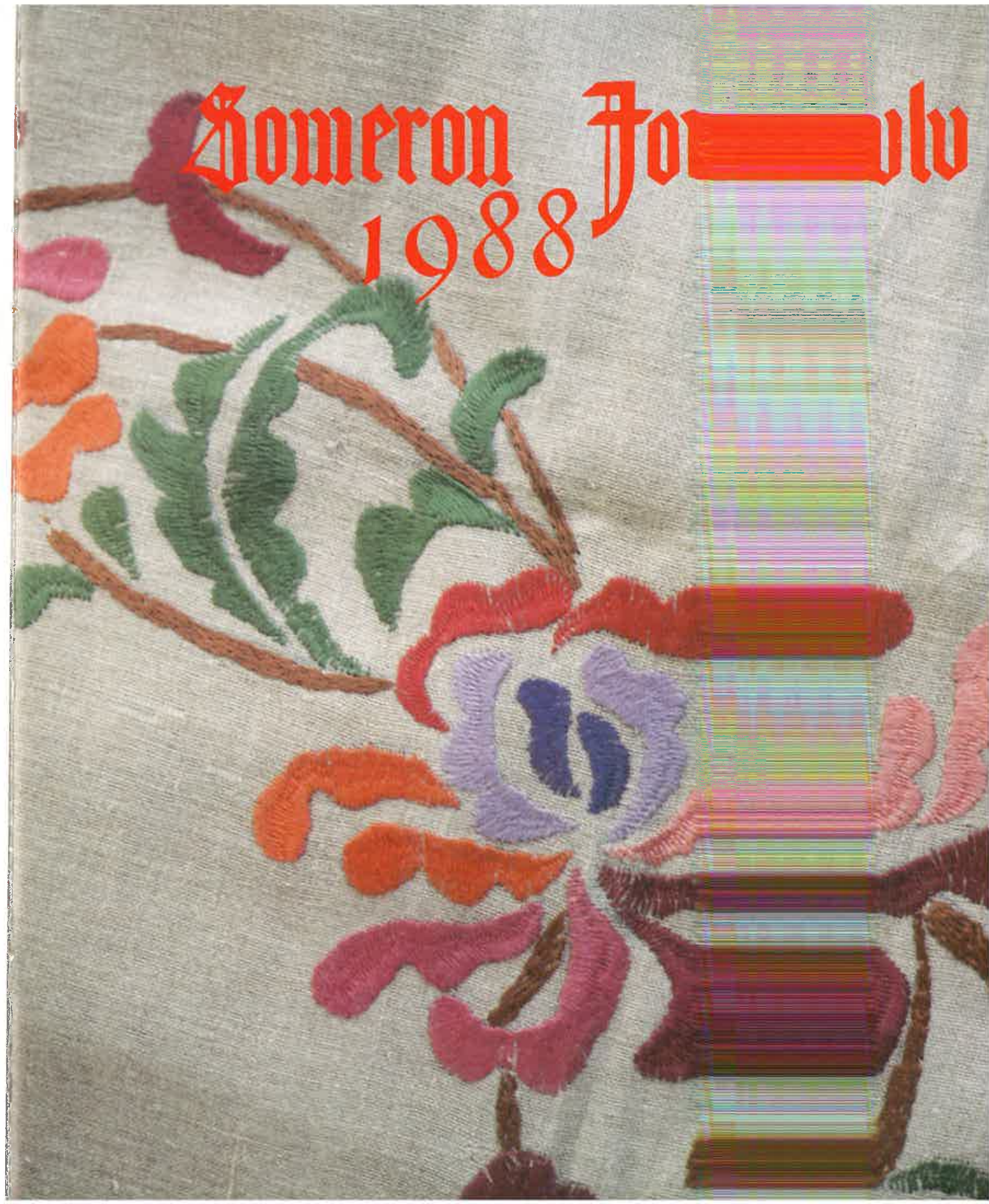
Varsinais-Suomen museopäivät pidettiin tänä syksynä Somerolla. Vanhat rakennukset ovat dokumentoidut Somerolla ja Somerniemellä. Suunnitellaan valtakunnallista maataloustyökalumuseota. Kaikki nämä syyt antoivat aiheen tämän vuoden Someron Joulun teemalle. Lehden artikkelit tarkentavat mielikuviamme museoista ja niiden merkityksestä. Pirkko Sihvo kirjoittaa nykypäivän museosta ja avaa tulevaisuuden näkymiä. Kaari Utrio seikkailee Euroopan museoissa, Seppo Kemppainen selvittää mitä maatalousmuseo somerolaisille merkit-sisi ja Tuula Kämi antaa toiveita hankkeen toteutumisesta. Somerolla on jo kunnioitettava museonsa ja Riutan torpan ympärille keskittyy osa lehteämme. Tapio Horila kertoo museopihan kuppikiven hauskan löytötarinan ja koko lehden kuvitusta hallitsevat esineet ja yksityiskohdat, jotka kertovat yhdestä näkökulmasta museoihin. Sillanpään satavuotispäivän kunniaksi Tapio Horila on kaivanut esiin muistoja Taatan somerolaisvisiitistä ja kopio kirjailijan ”rakkauskirjees-tä” on nyt kaikkien luettavissa. Asia-artikkeleiden lisäksi on tarjolla kotijouluumme kuuluvaa, tuttua pakinointia. Kaarina Pollari, Lisa de Gorog ja Enska ovat niin somerolai-sia. Ester Ahokaisen nuorisokertomus jatkuu ja ruonoratsullakin on tilaa. Myös Pekka Lampisen syvälinen artikkelisarja Suomen puista jatkuu. Tänä vuonna on vuorossa koivu. Joten perinteistä, hyvää joulua kaikille.

JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE
 TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄ
 HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ
 JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE
 TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄ
 HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ
 JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE H
 TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄT
 HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ J
 JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE H
 TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄT
 HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ J
 JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE
 TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄ
 HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ
 JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE
 TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄ
 HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ
 JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE H
 TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄT
 HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ J
 JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE H

K HÄRKÄTIE
 halli

Someron Jouluku
 1988

SISÄLLYS

in valoon	2	Jari Timonen
en museoon	4	Pirkko Sihvo
ovieras	7	Kaari Utrio
i maatalousmuseota	11	Tuula Kämi
alousmuseo ja menetetyt mahdollisuudet	12	Seppo Kempainen
ron museon kuppikivi	14	Tapio Horila
ron kolmas seurakunta, Ävikin lasitehtaan kirkon vaiheita	16	Georg J. Haggren
onhoitajana Somerolla	18	Taina Räyhäntausta
ppää Somerolla	20	Tapio Horila
a kirkonmäkiläisistä ja vähän naapureistakin 1920-luvulla	25	Kyllikki Kujanpää
ron kunnanvaakuna	30	Jyrki Rauhaniemi
u	34	Pekka Lampinen
äpolku	37	EA
kuvakollaasi	38	Tuomo Kurkikangas
	39	Tuula Kämi
luvun perheenemännän mietteitä: errasväet syä vaikka maronlakkei	40	Lisa de Gorog
erin Vihtori	42	Enska
enlaist pukitust	44	Kaarina Pollari
ittelyä	46	Ester Ahokainen
eutuvuosi	48	
ro-Seura kiittää	48	
ro-Seuran vuosi	48	
silloin ennen	55	

Toimituskunta

Ulkoasu
Piirroukset
Levikki
Ilmoitukset
Julkaisija
Kansi
Paino

Tuula Kämi
Tapio Horila
Sirrku Kurkikangas
Sirrku Kurkikangas
Heikki Paakkonen
Kyllikki Kujanpää
Pekka Kurkikangas
Somero-Seura
Valokuva Tapio Vapaasaio
Sompaino
Somero 1988

Hyvää Joulua ja
Onnekasta Uutta Vuotta
kaikille asiakkailleen
toivottaa

KOSMETOLOGINEN
HOITOLA

Ritva Saarikoski ja Marja-Leena Ylenius
Joensuuntie 28 (Saukon Liiketalo)
31400 SOMERO, puhelin 924-46 588.

Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta
Someron TB-Huoltamo

A. Koskela, puh. 45 411

Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta
Someron Puutavara ky

puh. 485 307

Hyvää Joulua ja
onnellista
Uutta Vuotta

SOMERON
METSÄNHOITOYHDISTYS RY

Joensuuntie 35, 31400 SOMERO
puh. 924-46 320, 924-45 264

Sompaino

SÄHKÖTÖITÄ - VESILAITTEITA

SÄHKÖ-
ERKKI OY

Puh. 45 339

Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta

Kaihdin-Lehtonen ky

puh. 45 814

Hyvää Joulu ja
Onnellista Uutta Vuotta
asiakkailleen toivottaa

Someron Taksit

puh. 45 030

SOMERON PAIKALUSLEHTI

SOMERO